

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 25 (5286) 5 ліпеня 2024 г.

ISSN 0024-4686

Формула
запатрабаванай
кнігі
стар. 4–5

Спасцігаць
новы
свет
стар. 12

Тэма
подзвігу
невывярпаная
стар. 13

3 Днём Незалежнасці!

Анатолий ВЯЛЮГІН

Трэцяе ліпеня

Шпітальным прыуральскім летам
з насценнага календара
лісток звычайны перад гэтым
сарвала ўвечары сястра.

Са мной да поўначы не спалі
ў палаце ціхай землякі,
ударам сэрца бласлаўлялі
удару нашага палкі

і думалі аб тых брыгадах,
што, набліжаючы франты,
на рэках, цёмных аўтастрадах
за Нёманам ірвуць масты.

А дзень устаў з-за плеч Урала —
чырванасцяжная зара
святлом святочным фарбавала
у Мінску ліст календара.
На мыліцах рыпучых,
групай,
забыўшы свой шпітальны лёс,
мы абкружылі шумна рупар
і не саромеліся слёз.

Склікалі маршы нас на свята;
здаецца, бачыў цэлы свет
чырвоны сцяг над роднай хатай
і на брані ліповы цвет.

Фота БелТА.

Гала-канцэрт «Героям-пераможцам — памяць на вякі!» каля абеліска «Мінск — горад-герой».

«ЛіМ»-акцэнты

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў суайчыннікаў з Днём Незалежнасці (Днём Рэспублікі). «Вызваленне Мінска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў усяліла ў беларусаў вялікую радасць і ўпэўненасць ва ўстанаўленні міру на роднай зямлі, прадвызначыла поўнае збавенне Беларусі ад гітлераўскіх акупантаў і назаўсёды стала нацыянальным сімвалам свабоды і незалежнасці. Няскораная Радзіма, якая знішчыла агрэсара, адрадзілася з руін, пераадолела цяжкія наступствы бязлітаснай вайны і сёння годна рухаецца наперад па суверэнным шляху развіцця», — адзначыў Кіраўнік дзяржавы.

Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага артыста Канстанціна Кузняцова з 50-годдзем. «Высокі прафесіяналізм, яркае і арыгінальнае выканальніцкае майстэрства прынёслі вам заслужанае прызнанне і любоў гледачоў. Дзякуючы таленту і працаздольнасці вы паспяхова рэалізавалі сябе як саліст балета, педагог і балетмайстар, творчы почырк якога вылучаецца своеасаблівасцю і запамінальнасцю», — гаворыцца ў віншаванні. Аляксандр Лукашэнка пажадаў Канстанціну Кузняцову новых здзяйсненняў, рэалізацыі самых смелых планаў, моцнага здароўя і шчасця на доўгія гады.

Кіраўнік дзяржавы накіраваў віншаванне жыхарам Віцебска ў сувязі з 1050-годдзем горада. Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што Віцебск з’яўляецца адным з самых старажытных гарадоў на тэрыторыі Беларусі і па праву лічыцца яе культурнай сталіцай. «Віцебшчына падарыла свету цэлае сузор’е выдатных асоб, сярод якіх — Ефрасіння Полацкая, Марк Шагал, Генадзь Цітовіч, Аляксей Дудараў і многія іншыя. Штогод сюды накіроўваюцца сотні артыстаў і дзясяткі тысяч турыстаў, каб стаць удзельнікамі і гасцямі яркага і самабытнага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску». Тут святы шануюць гераічную гісторыю беларускага народа, берагуць памяць аб байцах Чырвонай Арміі, партызанах і падпольшчыках, якія перамаглі фашызм у гады Вялікай Айчыннай вайны», — гаворыцца ў віншаванні.

Памяць. Выстаўка «Памяць пакаленняў» працуе ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага. Праект, арганізаваны сумесна з Беларускім саюзам мастакоў і Дзяржаўным музеем гісторыі Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь, прымеркаваны да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і Дня Незалежнасці краіны. «Памяць пакаленняў» прэзентуе жывапісныя творы з фондаў Беларускага саюза мастакоў аб непрымірымых барацьбе савецкага народа з ворагам. Другая частка экспазіцыі знаходзіцца ў выставачных залах музея на вуліцы Ракаўская, 17. Прадстаўлены графічныя работы народнага мастака Беларусі Васіля Шаранговіча, іншых вядомых беларускіх аўтараў. Дапаўняюць праект каштоўныя артэфекты і тэматычныя стэнды. Выстаўка працуе да 1 верасня.

Свята. У рамках традыцыйных Купалаўскіх дзён заўтра ў 10.00 у парку імя Янкі Купалы адбудзецца ўрачыстая цырымонія ўскладання кветак да помніка народнаму паэту Беларусі з нагоды 142-годдзя з дня яго нараджэння. Ва ўрачыстасці возьмуць удзел нашчадкі Янкі Купалы, прадстаўнікі Саюза пісьменнікаў Беларусі і ўстаноў культуры сталіцы. У 12.00 у Купалаўскім мемарыяльным запаведніку «Вязінка» адбудзецца Рэспубліканскае свята паэзіі, песні і народных рамёстваў «З адною думкаю аб шчасці Беларусі...», якое ладзіцца сумесна з Маладзечанскім райвыканкамам і СПБ. Вершы, прысвечаныя Песняру, прачытаюць сучасныя паэты. Выступаць таксама вакальны ансамбль рускай песні «Берагі», ансамбль традыцыйнай карэйскай культуры «Арыранг» і фальклорныя калектывы Маладзечанскага раёна.

Фестываль. Летні фестываль «Купала-фэст» упершыню пройдзе ў Віцебску 6 і 7 ліпеня, інфармуе БелТА. Двухдзённы фестываль запрашае ўдзельнікаў і гасцей у дворык абласной філармоніі. У праграме — выступленні кавер-бэндаў, ансамбля танца, музыкі і песні «Талака» з аўтарскім праектам «Услед за сонцам», конкурсы, лекцыі, майстар-класы ды іншае. Інтэрактыўны спектакль артыстаў філармоніі «Складаем казку» — у тэатральнай праграме фестывальных дзён. Дзве пастаноўкі пакажа Беларускі тэатр «Лялька».

Фэст «Джаз у горадзе N» пройдзе сёння і заўтра ў Нясвіжы. Фестываль — сумесны праект Нацыянальнага акадэмічнага канцэртнага аркестра Беларусі імя Міхаіла Фінберга і Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж». Сёння музыканты прадставяць гасцям праграму «У рытме джаза», у аснову якой леглі класічныя шэдэўры ў джазавай інтэрпрэтацыі. Заўтра адбудзецца канцэрт «Джаз на ўсе часы» — прагучыць класіка джаза ад вядомых кампазітараў, музыкантаў, аранжыроўшчыкаў і выканаўцаў. Аўтар праекта — мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор аркестра Максім Расоха.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

3 нагоды

У Саюз пісьменнікаў Беларусі, Выдавецкі дом «Звязда» паступілі віншаванні з Днём Незалежнасці Беларусі ад прадстаўнікоў літаратурнай супольнасці з розных краін свету.

Святлана Ананьева, загадчык аддзела міжнародных сувязей Інстытута літаратуры і мастацтва імя М. Аўэзава, літаратуразнаўца, член Саюза пісьменнікаў Беларусі (Алматы, Казахстан):

— Рада павіншаваць беларускіх сяброў з вялікім святам! Мы таксама шануем памяць пра Вялікую Айчынную вайну. Часта згадваем імёны нашых суайчыннікаў, якія ваявалі ў розных кутках Беларусі, вызваляючы вашы прасторы ад ворагаў і змагаючыся з фашыстамі ў партызанскіх атрадах. Адна з такіх асоб — дзяржаўны дзеяч, літаратуразнаўца, прэзаік Адзій Шарыпаў. Мне прыемна, што мы не аднойчы згадвалі яго ў апошнія гады і ў Беларусі: праз публікацыі ў друку, на круглым сталі «Мастацкая літаратура як шлях адзін да аднаго», што традыцыйна многія гады праводзіўся ў Дзень беларускага пісьменства. І мне выпай гонар удзельнічаць у размовах на гэтай аўтарытэтай пляцоўцы. Са святам, дарагія мае беларусы!

Эміль Насірэлі, член-карэспандэнт Міжнароднай акадэміі навук, заснавальнік і галоўны рэдактар міжнароднага часопіса «Мой Азербайджан» (Баку, Азербайджан):

— Я часта бываю ў Беларусі. З’яўляюся ўнукам ветэрана Вялікай айчыннай вайны. І для мяне дата 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў — дарагая, блізкая падзея. Віншуючы беларусаў з 3 ліпеня, я пацвярджаю, што з вялікай увагай сачу за падзеямі ў Беларусі. І ўражаны парадам, які вы правялі. Мне надзвычай прыемна было бачыць на парадзе вайскоўцаў з Азербайджана! Уражаны выступленнем Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі,

не абмініце

Подзвігу
прывсячаецца

Пабачыў свет чарговы нумар альманаха «Армія і культура». Ужо не першы год старшынёй яго рэдакцыйнай калегіі з’яўляецца старшыня МГА СПБ Міхась Пазнякоў.

Нумар цалкам прысвечаны 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. На яго старонках змешчаны вершы класікаў Пімена Панчанкі, Максіма Танка, Кандрата Крапівы, а таксама сучасных паэтаў Міхася Пазнякова, Наталлі Саветнай, Андрэя Бокзы, Алены Чаплінскай, Сяргея Закладнага. Проза прадстаўлена творамі Анатоля Сульянава, Валянціны Быстрымовіч, Мікалая Асанова. Шырока і разнастайна прадстаўлена і публіцыстыка. Сярод аўтараў — Уладзімір Макараў, Віктар Паўлаў, Тамара Кавальчук, Леанід Свіягін, Віктар Уладзіміраў; расійскія публіцысты Валянцін Баюканскі і Аляксандр Калеснік. У рубрыцы «Проба пярэ» надрукаваны эсэ і замалёўка сувораўцаў Глеба Радзюка, Міхаіла Сарокіна і Паўла Ковеля. Літаратурная крытыка прадстаўлена артыкулам Уладзіміра Навумовіча «Ваенная тэма ў беларускай літаратуры».

Павел КУЗЬМІЧ

Унёсак ва ўшанаванне памяці

Да Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь выйшаў зборнік паэзіі, прозы і публіцыстыкі, прысвечаны 80-годдзю з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў «Пад зоркай Перамогі». У кнігу ўвайшлі творы членаў Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Стварэнне зборніка — вялікі ўнёсак пісьменнікаў ва ўшанаванне памяці продкаў, якія цаной свайго жыцця падаравалі нам светлыя і шчаслівыя гады існавання пад мірным небам. І няхай гэтая кніга стане добрым спадарожнікам і настаўнікам кожнаму чытачу.

Тамара КАВАЛЬЧУК

На мове сяброўства

які настойліва ўмацоўвае мір ва ўсім свеце, выразна робіць сваю справу палітычнага лідара, думачы, дбаючы пра будучыню ўсяго чалавецтва. Віншую Беларусь!

Бэй Вэньлі, дырэктар Цэнтра вывучэння Беларусі ва Усходне-Кітайскім педагагічным універсітэце (Шанхай, Кітай):

— Беларусь — наш добры сябар, наш аўтарытэтный партнёр. Мне вельмі прыемна віншаваць беларускіх сяброў з Днём Незалежнасці, з 80-годдзем вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Мы даўно стварылі Цэнтр вывучэння Беларусі ў нашым універсітэце. Нас надзвычай цікавіць гуманітарнае, адукацыйнае супрацоўніцтва з вашай краінай. Рады, што апошнім часам у нас складваюцца добрыя стасункі з Саюзам пісьменнікаў Беларусі. Ведаю, што, пачынаючы з новага дзесяцігоддзя XXI стагоддзя, пашырылася прастора прадстаўлення беларускай літаратуры ў Кітаі ў перакладзе на кітайскую мову.

Рыма Абызава, дырэктар музея Янкі Купалы ў Пячышчах (Казань, Расійская Федэрацыя):

— Віншую беларускіх сяброў са святам! Мы ў Татарстане ганарымся, што паяднаны з Беларуссю многімі стасункамі — вытворчымі, культурнымі, літаратурнымі. Даволі часта да нас у музей наведваюцца дзеячы культуры, літаратуры Татарстана, проста звычайныя людзі. Мы трымаем у памяці, захоўваем усю інфармацыю пра знаходжанне ў нашай старонцы народнага песняра Беларусі Янкі Купалы. Дзякуй маім любімым татарскім пісьменнікам Роберту Мінуліну, Рэнату Харысу, што яны заўжды былі блізкія да беларускага літаратурнага, мастацкага свету. Шмат пісалі пра Беларусь, перакладалі творы беларускіх паэтаў. Асабліва шмат зрабіў і робіць цяпер у гэтым кірунку народны паэт Татарстана Рэнат Харыс. Са святам, беларусы!

Запісаў Сяргей ШЫЧКО

стасункі

Супрацоўніцтва
з Асацыяцыяй
пісьменнікаў Кітая

Пашыраецца прастора літаратурных сувязей паміж Саюзам пісьменнікаў Беларусі і Асацыяцыяй пісьменнікаў Кітая. Нядаўна СПБ атрымаў ліст з аддзела па еўрапейскіх і амерыканскіх справах Міжнароднага аддзела Асацыяцыі пісьменнікаў Кітая.

Калегі-літаратары з Пекіна звярнулі ўвагу на неабходнасць шырэй прадстаўляць беларускую класічную і сучасную літаратуру ў літаратурна-мастацкіх перыядычных выданнях. У многіх з іх Асацыяцыя пісьменнікаў Кітая праводзіць палітыку шырокай увагі да мастацкага перакладу, да знаёмства кітайскага чытача з самымі рознымі нацыянальнымі літаратурамі.

— Мы гатовы абмяркоўваць пытанне публікацыі перакладаў беларускай паэзіі на кітайскую мову, — дзеліцца сваімі развагамі спадарыня Су Юэ з аддзела па еўрапейскіх і амерыканскіх справах. — Рады, што атрымалі падборкі вершаў беларускіх класікаў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цёткі, Максіма Багдановіча ў перакладзе прафесара Гу Юя з прадмовамі, падрыхтаванымі беларускімі літаратуразнаўцамі. Праект іх публікацыі ўжо знаходзіцца на разглядзе ў рэдакцыі аднаго з нашых пэтычных часопісаў. Мы ўражаны і якасцю перакладаў, і грунтоўнымі прадмовамі.

Таксама бакі абмяркоўваюць тэму публікацыі твораў маладых кітайскіх пісьменнікаў у перакладзе на беларускую мову на старонках газеты «Літаратура і мастацтва» і часопіса «Маладосць». У стадыі распрацоўкі — і іншыя творчыя праекты супрацоўніцтва Саюза пісьменнікаў Беларусі і Асацыяцыі пісьменнікаў Кітая.

Варта нагадаць, што ў 2022—2024 гг. у Пекіне пабачылі свет «Зборнік твораў сучасных беларускіх пісьменнікаў», а таксама асобныя кнігі Андрэя Федарэнкі і Алеся Бадака ў перакладзе на кітайскую мову.

Раман СЭРВАЧ

Кніжная дыпламатыя

Усё болей умацоўваюцца стасункі паміж літаратурамі Башкартастана і Беларусі. Нядаўна ва Уфе выдадзена «Анталогія сучаснай беларускай літаратуры» на башкірскай мове. Вялікая група паэтаў, прэзаікаў, перакладчыкаў, кнігавыдаўцоў, якая працавала над такім важным для развіцця дружбы праектам, адзначана граматамі Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Сярод узнагароджаных — старшыня Саюза пісьменнікаў Рэспублікі Башкартастан Айгіз Баймухаметаў, намеснік старшыні, укладальнік кнігі, перакладчыца Танзіля Даўлетбердзіна, перакладчыкі Салават Абуза-

раў, Ларыса Абдуліна, Фарзана Акбулатава, Зухра Буракаева, Гульсіра Гізатуліна, Зульфія Хананова, Айгуль Габітава, дырэктар выдавецтва «Кітап» імя Зайнаб Бішавай Эльміра Хайрытдзінава, галоўны рэдактар гэтага выдавецтва Зульфія Карабаева і іншыя сябры беларускай літаратуры.

Першыя асобнікі анталогіі, у якой творы некалькіх дзясяткаў нашых сучасных паэтаў і прэзаікаў, ужо трапілі ў Беларусь. Саюз пісьменнікаў Беларусі працуе над падрыхтоўкай да выдання анталогіі башкірскай літаратуры ў перакладзе на беларускую мову. Маркуецца, што кніга пабачыць свет у 2024 годзе.

Міхась ПРЫМАКА

імпрэзы

Важныя даты

У рамках Рэспубліканскай акцыі «Лета з добрай кнігай» у дзіцячай бібліятэцы-філіяле № 14 імя У. Караткевіча г. Віцебска прайшла творчая сустрэча, прысвечаная 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 1050-годдзю горада Віцебска, з паэтэсай, дзіцячай пісьменніцай, старшынёй Віцебскага абласнога аддзялення СПБ Тамарай Красновай-Гусачэнка.

Падчас мерапрыемства прагучалі вершы Тамары Іванаўны не толькі ў выкананні аўтара, юныя ўдзельнікі сустрэчы вывучылі на памяць творы з кнігі паэтэсы «Край родны любімы», падрыхтавалі малюнкi да яе вершаў.

Пісьменніца падкрэсліла важнасць для ўсіх беларусаў 80-годдзя вызвалення Беларусі ад фашысцкай акупацыі, якое адзначаецца ў гэтым годзе, нагадала аб каласальнай цане, якую заплацілі жыхары нашай краіны. Уразілі прадэманстраваныя фатаграфіі разбуранага пасляваеннага горада і сучаснага прыгожага і квітнеючага Віцебска.

Напрыканцы сустрэчы Тамара Іванаўна выказала пажаданне дзесяцім берагчы і шанаваць мір як найвышэйшае дасягненне нашай краіны.

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ

Пісаць прозай

Людміла Кебіч прэзентавала ў Гродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Карскага новую кнігу прозы «Неба ў дыямантах» (Выдавецкі дом «Звязда»).

Мерапрыемства аб'яднала аматараў сучаснай айчынай літаратуры рознага ўзросту. У галоўнай кніжніцы вобласці сабраліся сябры і калегі пісьменніцы, грамадскія дзеячы, навукоўцы, работнікі культуры і адукацыі.

Людміла Кебіч тэзісна ахарактарызавала кнігу «Неба ў дыямантах». З водгукамі выступілі эксперты ад чытацкай супольнасці: кандыдат філалагічных навук, старшы выкладчык кафедры беларускай філалогіі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы Святлана Тарасава, доктар філалагічных навук, літаратуразнаўца, Таццяна Аўтуховіч і паэт, публіцыст, літаратурны крытык Дзмітрый Радзівончык.

Прагучала шмат музыкі і песень. Адну з іх (на словы Людмілы Кебіч) выканала кампазітар Ірына Траццяк. Некалькі інструментальных нумароў падарыла музычны педагог, акардэаніст Марына Лаўрык. Са словамі сяброўскіх віншаванняў да Людмілы Антонаўны звярнуліся паэтэса з Ліды Людміла Краснадубская і пісьменнік з Мінска Васіль Шырко.

Свята адбылося пры падтрымцы Выдавецкага дома «Звязда». Усе ахвотныя маглі набыць кнігу з аўтарскім аўтографам. За актыўнае супрацоўніцтва з выдавецтвам Людміла Кебіч атрымала ганаровую грамату ўстановы. Дзмітрый Радзівончык адзначаны за супрацоўніцтва з газетай «Літаратура і мастацтва».

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ

Сустрэча з краязнаўцай

Святлану Кошур, апантаную збіральніцу памятак пра Карэліцкі край, Наваградчыну, добра ведаючых на Гродзеншчыне. Яна доўгі час працавала ў Карэліцкім краязнаўчым музеі, напісала цэлы шэраг кніг, прысвечаных гісторыі роднай старонкі. Нядаўна чытачы сустрэліся з зямлячкай у Карэліцкай раённай бібліятэцы.

Размова, зразумела, ішла пра адкрыцці і знаходкі, а таксама пра няздзейсненыя планы, якіх у аўтарытэтнага даследчыка, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Святланы Кошур даволі шмат. Амаль дзве гадзіны доўжыўся дыялог з зацікаўленымі чытачамі.

Мэтанакіраванае служэнне такіх літаратараў, як Святлана Кошур, справе вывучэння рэгіянальнай гісторыі, краязнаўчай справе ўражае, з'яўляецца напамінам пра тое, што сабраныя і ёй, і яе паплечнікамі звесткі павін-

ны і проста абавязаны быць выкарыстаны ў гісторыка-асветніцкім, патрыятычным выхаванні грамадства. Найперш — у выхаванні моладзі і школьнікаў. Сёлета спаўняецца 35 гадоў, як у карэліцкай раённай газеце «Полымя» быў надрукаваны першы краязнаўчы нарыс Святланы Андрэеўны.

Летась у Выдавецкім доме «Звязда» выйшла кніга краязнаўчых нарысаў двойчы лаўрэата прэміі імя А. І. Дубко «За дасягненні ў галіне культуры і мастацтва» Святланы Кошур «Праз пацінчу часу: сцэжкамi свiцязянскай зямлі». Зборнік можна набыць у кнігарнях ААТ «Белкніга» і ў Мінску ў кнігарні «Акадэмнакніга» па адрасе: праспект Незалежнасці, 72.

Прыемных сустрэч з творчасцю Святланы Андрэеўны Кошур! Новых чытацкіх і радзімазнаўчых адкрыццяў!

Кастусь ХАДЫКА

Пад мірным небам Беларусі

У Доме літаратара адбылася сустрэча сувораўцаў са старшынёй Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхасём Пазняковым і кампазітарам Віктарам Мяцельскім.

Літаратурна-музычнае мерапрыемства «Пад мірным небам Беларусі», прысвечанае 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, — сумесны творчы праект Саюза пісьменнікаў Беларусі і Мінскага сувораўскага ваеннага вучылішча, дзе ўдзяляюць вялікую ўвагу патрыятычнаму выхаванню.

Тэматыка паэзіі Міхася Пазнякова надзвычай разнастайная: Радзіма, бацькоўская хата, родная мова, гістарычнае мінулае... У Доме літаратара гучалі яго вершы «Беларусь», «Матуля», «9 мая», «Спявае жыта» і інш. Міхась Паўлавіч расказаў, што ўкладвае ў паняцце «патрыятызм», а таксама якімі якасцямі павінен валодаць сучасны суворавец. Распавёў, праз якія невыносныя пакуты прайшоў народ, каб сёння хлопчыкі-падлеткі, шчасліва жылі пад мірным небам. Заклікаў сувораўцаў праз усё жыццё захоўваць памяць аб тых смелых, мужных і адважных людзях, многія з якіх цаной свайго жыцця здабывалі для нас шчасце жыць у міры і згодзе. Сувораўцы 4 узвода 3-й роты разам са сваім выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры Наталляй Буркевіч падрыхтавалі

Фота Васіля Кулікова.

змястоўныя і цікавыя пытанні, на якія Міхась Паўлавіч адказаў падчас сустрэчы.

Віктар Мяцельскі спецыяльна прыехаў на сустрэчу з сувораўцамі з роднага Пінска. Ён выканаў песні на словы Міхася Пазнякова «Заўжды вярнуся», «Присяга», «К единству» і інш., музыку да якіх напісаў.

Напрыканцы сустрэчы камандзір 4 узвода 3-й роты капітан Дзмітрый Літвінюк уручыў Міхасю Пазнякову памятную кнігу «Нам с детства ка-ждому вручили это имя», прысве-

чаную 70-гадоваму юбілею МСВВ. А старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ перадаў у бібліятэку вучылішча нумар часопіса «Армия и культура», у якім надрукаваны творчыя работы сувораўцаў Міхаіла Сарокіна, Паўла Ковеля, Глеба Радзюка, і пажадаў юнакам навучыцца пераадольваць цяжасці ў жыцці, паважаць бацькоў, цаніць сяброўства, любіць родную краіну, быць сапраўднымі абаронцамі Айчыны і берагчы мір на сваёй зямлі.

Вераніка КАЛАМІЙЦАВА

«ЛіМ»-люстэрка

Пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Дзяржаўнай публічнай навукова-тэхнічнай бібліятэкай Расіі і Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі падпісана днямі ў Маскве, паведамляецца на сайце *nlb.by*. Цырымонія падпісання дакумента адбылася ў рамках рабочага візіту генеральнага дырэктара НББ Вадзіма Гігіна ў Дзяржаўную публічную навукова-тэхнічную бібліятэку Расіі. Падчас сустрэчы з яе генеральным дырэктарам Аляксандрам Каравушам і навуковым кіраўніком Якавам Шрайбергам былі абмеркаваны напрамкі двухбаковага супрацоўніцтва і планы рэалізацыі шэрагу сумесных ініцыятыў.

У рамках XXXIII Міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» адбудзецца серыя мерапрыемстваў Дня нацыянальных культур краін — удзельніц ШАС. Як гаворыцца на сайце Міністэрства культуры Беларусі, новы культурны форум закліканы аб'яднаць краіны пад дэвізам «За мір і стварэнне — РАЗАМ з ШАС!». Праграму мерапрыемстваў Дня нацыянальных культур краін-удзельніц ШАС складуць сустрэча міністраў культуры ў фармаце круглага стала, на якой будзе прысутнічаць Генеральны сакратар ШАС Чжан Мін, наведванне Музея-сядзібы І. Я. Рэпіна «Здраўнёва» і прадстаўленні нацыянальных культур, народных рамёстваў і промыслаў у канцэпцыі народнага падворка.

Сумесная выстаўка Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Пятроўскай акадэміі навук і мастацтваў (Санкт-Пецярбург, Расія) і манастыра Нараджэння святога Іаана Хрысціцеля (п. Ясенавац, Сербія) адкрылася напярэдадні Дня Незалежнасці. Экспазіцыя «Святло памяці», што размешчана ў галерэі «Другі паверх» аддзела старажытнабеларускай культуры, прымеркавана да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Так, прадстаўлены прынт-копіі жывапісных работ манахі Марыі, насельніцы манастыра Раства святога Іаана Хрысціцеля, выкананыя ў наўна-ікананічным стылі і прысвечаныя тэме генацыду сербаў у сістэме канцэнтрацыйных лагераў, жывапісныя палотны мастакоў з Санкт-Пецярбурга, а таксама старажытнабеларуская драўляная скульптура.

Драўляны мост праз раку Манастырку да Аляксандра-Неўскай лаўры ў Санкт-Пецярбургу адрамантавалі з выкарыстаннем гістарычных чарцяжоў. Пра гэта паведаміў у сваім *Telegram*-канале губернатар горада Аляксандр Бяглоў. Арачны драўляны мост унікальны для Санкт-Пецярбурга, адзіны пабудаваны па такой канструкцыі і тэхналогіі. Падчас рамонту было захавана яго гістарычнае аблічча 1830-х гадоў: пралётную будову складаюць шэсць арак, вырабленых з хваёвых дошак і злепленых паміж сабой сінтэтычным клеам на аснове эпаксіднай смалы.

Будынак земскай школы ў вёсцы Канстанцінава Рязанскай вобласці, у якой з 1905 да 1909 года вучыўся Сяргей Ясенін, капітальна адрамантуюць у верасні — да 129-годдзя з дня нараджэння паэта. У планах, у прыватнасці, замяніць дах школы, аднавіць гістарычнае аблічча вокнаў і дзвярэй, інфармуе «ИТАР-ТАСС» са спасылкай на Дзяржаўны музей-запаведнік С. А. Ясеніна. Таксама будзе зроблена новая ўваходная група і адрамантаваны лесвіцы да прычала. Першапачатковы будынак школы ў вёсцы Канстанцінава быў пабудаваны ў 80-х гадах XIX стагоддзя. У 1995 годзе ён быў адноўлены па гістарычных фатаграфіях і архіўных звестках. Дарэчы, запланавана добраўпарадкаванне плошчы вёскі Канстанцінава.

Кніга Юрыя Карабчыёўскага «Уваскрэсенне Маякоўскага» выйшла ў выдавецтве АСТ у «Рэдакцыі Алены Шубінай». Выданне працягвае серыю «Незалежны тэкст». Кніга «Уваскрэсенне Маякоўскага» была ўпершыню выдадзена ў Мюнхене ў 1985 годзе (удастоена прэміі імя Уладзіміра Даля), у Расіі яна пабачыла свет у 1990-м, выклікаўшы неадназначную рэакцыю крытыкаў і публікі. З таго часу кніга не перавыдавалася. Сучаснае выданне суправаджаецца ўступным артыкулам Волгі Цімафеевай, філолага і журналіста, рэдактара першага расійскага выдання кнігі.

Сіквел містычнай камедыі «Бітлджус» Ціма Бёртана стане фільмам адкрыцця 81-га Венецыянскага кінафестывалю, паведаміла дырэкцыя агляду. Сусветная прэм'ера пройдзе 28 жніўня па-за конкурсам. Сюжэт другой часткі расказа пра Лідзію Дзіц (яе іграе Вайнона Райдэр) і яе дачку Астрыд (гераіну ўвасабляе Джэна Артэга), якія выпадкова адкрываюць партал у той свет і заклікаюць Бітлджуса (каварнага духа іграе Майкл Кітан). У працягу фільма таксама здымаліся Уілем Дэфо, Моніка Белучы, Джасцін Тэру і Кэтрын О'Хара. Венецыянскі кінафестываль будзе праходзіць з 28 жніўня да 7 верасня. Старшыней журы прызначана актрыса Ізабель Юпер. Праграму аб'явяць 23 ліпеня.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Аляксандр РАДЗЬКОЎ:

«Самы цікавы, але і мастацкі вобраз —

У нас унікальны суразмоўца. За яго плячыма — праца на пасадзе міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь. Аляксандр Міхайлавіч таксама з'яўляўся першым намеснікам кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта. Сёння ён актыўны грамадскі дзеяч і пісьменнік. Яго школа жыцця настолькі багатая на досвед — грамадзянскі, навуковы, літаратурны, што захацелася атрымаць адказы на самыя актуальныя і недзе нават філасофскія пытанні, якія дагэтуль развіцця прыгожага пісьменства як з'явы.

— Аляксандр Міхайлавіч, вы аўтар мноства падручнікаў і дапаможнікаў па матэматыцы, а цяпер і лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі. Ці існуе, на вашу думку, формула паспяховай кнігі?

— Ірына Хакамада неяк адзначыла, што кніга будзе заведана паспяховай, калі ў загаловку ёсць адно са слоў — «секс» ці «грошы». У чымсьці яна мае рацыю. У жыцці можна асабліва не напружвацца: не імкнуцца атрымаць адукацыю, не старацца асвоіць прафесію, не цікавіцца мастацкай творчасцю, не чытаць кніг — але тады і прыемнасці звужаюцца толькі да ежы, выпіўкі і адзначаных Хакамадай устаноў. Для атрымання асалоды ад вытанчанай музыкі, незвычайнай карціны, ката Шродзінгера, матэматычнай формулы трэба многа над сабой працаваць, пастаянна ўдасканальвацца, інтэнсіўна спазнаваць. У гэтым сэнсе чалавек нагадвае сферу: чым больш ён асэнсоўвае навакольны свет, тым больш радыус гэтай сферы і больш кропак яе судакранання з рэчаіснасцю, у тым ліку і для атрымання задавальненняў.

Думаць пра тое, ці будзе твая кніга папулярнай, — не першарадна. Падручнік, аповесць, раман, зборнік вершаў ці казак павінны «папрасіцца» на выхад, выспець для выдання. І аўтар гэта павінен адчуць. У мяне так было першапачаткова. Мы з калегамі па кафедры алгебры і геаметрыі ў свой час заўважылі, што для засваення студэнтамі алгарытмаў карысна

Фота БелТА.

паказаць ім прыклады рашэння падобных задач, пасля прапанаваць задачы для самастойнай работы і тэст для самакантролю па набытых ведах. Нашы загатоўкі і напратоўкі па ўсім навучальным курсе алгебры і тэорыі лічбаў мы звялі ў адну кнігу. Гэтым вучэбным дапаможнікам зацікавілася выдавецтва «Вышэйшая школа». Кніга дагэтуль папулярная ў студэнтаў, аказалася запатрабаванай у ВНУ не толькі Беларусі. Заўважу, не столькі папулярнай, колькі запатрабаванай.

Я, напрыклад, хачу, каб была запатрабаванай кніга прафесара БДУ Віктара Іванавіча Іўчанкава «Беларуская арфаграфія ў медыя». Гэта таксама вучэбны дапаможнік, але як жа ён неабходны кожнаму журналісту, пісьменніку, настаўніку слаvesнасці. Для культуры маўлення, для пісьменнасці, для павышэння прафесіяналізму. Так, тэкст гэтай кнігі навуковы, яго прачытанне патрабуе пэўных функцыянальных навыкаў, але якое ж атрымліваеш задавальненне ад думак, назіранняў, прыкладаў і парад аўтара.

Канешне, сказаць, што аўтар наогул не думае пра магчымую папулярнасць сваёй кнігі, будзе няпраўдай. Не ў першую чаргу, але ўсё ж такі думае. Але прадказаць яе цяжка. Мне, напрыклад, здавалася, што папулярнай стане кніга «Рэктары». Многія вучыліся ва ўніверсітэтах, добра памятаюць сваіх педагогаў, дэканаў і ўдзячны ім, разумеюць значнасць для грамадства такой фігуры, як рэктар, — гэтай кнігай, як я меркаваў, дакладна многія зацікавіцца. Але не. Па сцвярджэнні маіх сяброў, пісьменнікаў Алеся Карлюкевіча і Алеся Бадака, яна аказалася «элітарнай», гэта значыць, запатрабаванай вузкім колам людзей, тых, хто, магчыма, сам спадзяецца ў будучыні стаць рэктарам.

А вось кнігу «Аб матэматыцы і матэматыках» я першапачаткова адрасаваў вузкаму колу спецыялістаў у гэтай навуковай галіне, а аказалася, што ўзлётам матэматычнай думкі беларускіх вучоных цікавіцца вельмі вялікая колькасць людзей. Кніга «разляцелася» імгненна, і спатрэбілася яе другое выданне.

Формула паспяховай, папулярнасці выдання, мяркую, усё ж ёсць. Аднак яна шматпараметрычная, імавернасная і таму далёка не відавочная. Найлепш кіравацца першапачатковай запатрабаванасцю кнігі, зразумець, адчуць, што яна ўжо выспела, просіцца ў свет, да чытачоў, трымаць у сабе яе ўжо немагчыма, вось тады і адпусціць.

— «Ректоры», «Дискретный подход к наблюдению жизни», «Мой физмат», «Маленькие истории большой семьи»... Як у вас з'яўляюцца задумкі для новых кніг? Хто ці што падштурхоўвае?

— Першапачаткова я задумаў толькі адну кнігу — «Аб матэматыцы і матэматыках». Гадоў 30 таму. Доўгі час я выкладаў ва ўніверсітэце вышэйшую матэматыку: чытаў лекцыі, вёў практычныя заняткі, займаўся навуковымі даследаваннямі ў гэтай сферы. І заўсёды захапляўся прыгожай думкай, вытанчанай тэарэмай, тэорыяй. Напрыклад, тэорыяй матрыц у цэлым і яе асобнымі сцвярджэннямі. Матрыцы — гэта прамавугольныя табліцы лічбаў, і іх, аказваецца, можна складаць і перамнажаць. Яны так цікава ўпарадкаваны, утрымліваюць у сабе мноства найцікавейшых уласцівасцей, знаходзяць рознае прымяненне: ад рашэння самых простых сістэм лінейных ураўненняў да матэматычнай трактоўкі законаў квантавай фізікі. Гэтая тэорыя — узлёт матэматычнай думкі. Падобныя рэчы мы абмяркоўвалі з калегамі, са студэнтамі. Я тады яшчэ заўважыў, што ў папулярным выкладанні яны цікавыя многім людзям. Аб тым, каб звесці іх у адну кнігу, не думаў, аднак выразна бачыў, што згадванне такіх узлётных чалавечай думкі ўпрыгожвае лекцыю, зацікаўлівае студэнтаў вучэбным прадметам, узбагачае іх матэматычную культуру.

Ідэя напісаць кнігу аб шэдэўрах матэматычнай думкі мне прыйшла ў галаву толькі тады, калі ўжо некалькі гадоў працаваў на пасадзе міністра адукацыі. Я добра разумеў, што толькі маіх уражанняў будзе недастаткова. Матэматыка аб'ёмная, шматгранная, складаная. Трэба захапіць гэтай ідэяй сваіх калег — вядомых матэматыкаў Беларусі. Упэўнены, на маю просьбу падзяліцца сваімі меркаваннямі на гэтую тэму — нават тады, калі я працаваў на пасадзе рэктара ўніверсітэта, — яны б не адгукнуліся. Па-першае, гэта вельмі няпростая задача — выкласці даступнай школьніку мовай тое, што ў матэматыцы прыводзіць цябе ў захапленне. Па-другое, хто ты такі, каб дзеля цябе брацца за гэтую работу. А вось міністру адмовіць складаней. Тым больш што да гэтага часу я быў ужо асабіста знаёмы практычна з усімі вядомымі матэматыкамі нашай краіны. І яны адгукнуліся! Не ўсе, канешне, каго я прасіў, але многія.

На асэнсаванне і апрацоўку ўсіх матэрыялаў кнігі спатрэбілася 20 гадоў. І мне цяпер прыемна, што яна выклікала вялікую чытацкую цікавасць. «Дыскрэтны падыход да назірання жыцця» — гэта мая калекцыя цікавых гісторый, якія знаходзіў у газетах, часопісах, кнігах, выносіў з навуковых канферэнцый, зносіў з сябрамі, пасяджэнняў урада. Некаторыя з іх я запісваў, таксама яшчэ ва ўніверсітэце. Гэтымі запісамі карысталася ўся мая сям'я — шукалі там нешта для сваіх выступленняў, рэфератаў, нават тостаў на вясельных застольях. Пасля сыходу з дзяржаўнай службы я вырашыў іх сабраць разам, бо яны былі парассыпаны паўсюль. Раздрукоўку гэтых матэрыялаў убачыў Алесь Карлюкевіч, тады міністр інфармацыі. Ён сказаў, што гэтыя гісторыі трэба выдаць адной кнігай. Там, у прыватнасці, добра гаворыцца пра чыноўнікаў. Яны ж сапраўды вельмі адукаваныя, цікавыя, дасціпныя людзі. Няхай усе гэта ведаюць. І меў рацыю: у продажы кнігі ўжо даўно няма.

«Мой физмат» — падзяка маім студэнцкім настаўнікам. Фізмат Магілёўскага педінстытута быў адным з найлепшых факультэтаў гэтага профілю ва ўсім Саюзе. Але ў кнізе я хацеў яшчэ даследаваць заканамернасці развіцця ўніверсітэта з пазіцыі яго асноўнага структурнага падраздзялення — факультэта. А «Маленькія гісторыі вялікай сям'і» — таксама даследаванне, але ўжо калектыўнае. Мы вывучалі сямейныя адносіны з двух прынцыпова розных ракурсаў, бо пісалі гэтую кнігу ўдваіх з Наталляй Ігнаценка. Мужчынскі і жаночы погляд на адны і тыя ж рэчы, уражанні бацькі і дачкі, рацыянальныя і пачуццёвыя ацэнкі... Азартна спрачаліся, сварыліся. Нават кідалі гэтую работу, ды і нязменна да яе вярталіся. Хоць кніга чытачоў і зацікавіла, але мы дагэтуль сумняваемся, ці трэба было публікаваць такія гісторыі. Кожная сям'я па-свойму цікавая, але людзей цікавяць перш за ўсё свае, уласныя, а не чужыя гісторыі. Ды і асабістага мы раскрылі нямала, ці трэба было так рабіць?

Што падштурхоўвае аўтара да напісання кніг, адназначна не адказаць. Розныя фактары і прычыны, але яны павінны быць важкімі і выпакутаванымі.

— Пра каго ці што хацелі б яшчэ напісаць? Магчыма, цяпер якраз працуеце над новым творам?

— У Выдавецкім доме «Звязда» рыхтуецца да друку кніга «Украпіны

самы складаны гэта чалавек»

ў афіцыйныя, навуковыя і карпаратыўныя даклады, а таксама зместы гутарак і размоў». Мне падаецца, што назва досыць поўна характарызуе змест і прызначэнне гэтай работы. Прыемна, што часопіс «Малодосць» зацікавіўся кнігай і ў трох нумарах (№№ 3—5 за 2024 год) апублікаваў яе скарачаны варыянт у перакладзе на беларускую мову Алеся Карлюкевіча. Я яму часта з гэтай нагоды выказваю сваю крыўду: у яго перакладзе тэксты ўспрымаюцца лепш, чым у арыгінале. Але ў адказ ён толькі ўсміхаецца.

Хачу на гэтую тэму крыху паразважаць. Я выхаваны навуковым асяроддзем, вучыўся пісаць усё жыццё. Але толькі навуковыя артыкулы, навучальныя дапаможнікі, манаграфіі, дысертацыі. Мова гэтых публікацый патрабуе лаканічнасці, шчыльнасці фактуры, строгай логікі выкладання. Таму мае тэксты сухаватыя, не такія вобразныя, як хацелася б. А ў тых, каму прырода дала паэтычны талент, тонкае адчуванне мовы, мастацкае ўспрыманне свету, тэксты насычаны эмоцыямі, яркімі фарбамі, незвычайнымі ўражаннямі. Таму ў перакладзе Карлюкевіча я свае тэксты пазнаю, але яны нейкія іншыя, больш мяккія, плаўныя. Думаю, што гэта яшчэ і дзякуючы беларускай мове, яе лексічнай культуры.

Дарэчы, я рэгулярна чытаю галоўныя беларускія літаратурна-мастацкія часопісы — «Полымя», «Нёман». Бачу, напрыклад, што часопіс «Малодосць» друкуе работы маладых аўтараў. Пісаць маладыя людзі будуць заўсёды. Гэта прыродная патрэба чалавечай супольнасці. Не ўсе яны стануць прафесійнымі пісьменнікамі, журналістамі і нават блогерамі. Але іх трэба друкаваць, падтрымліваць і вучыць пісьменніцкаму майстэрству. Мне, напрыклад, у творах маладых аўтараў не хапае фактуры, глыбіні і арыгінальнасці думкі, філасофскіх абагульненняў... Нічога, набудуць! Усё жыццё ў іх наперадзе. Я ж часта бачу і іх літаратурны талент, і ўпэўненасць валоданне сучаснай мовай, і арыгінальнасць сюжэтаў, і незвычайнасць мастацкіх вобразаў.

Безумоўна, самы цікавы, але і самы складаны мастацкі вобраз — гэта чалавек. Па складанасці будовы, а значыць і па цяжкасці вывучэння, ён не саступае космасу. Выдуманым вобраз апісваць бяспечней — ён дакладна не пакрыўдзіцца. А вось пра канкрэтнага чалавека пісаць вельмі цяжка — ён сапраўды сябе так, як ты, не бачыць і не ўспрымае. Гэта іншы космас! Мяркую, не толькі я, усе аўтары з гэтым сутыкаліся. Але пісаць пра іх усё роўна трэба. Вакол нас такія яркія, каларытныя, разумныя людзі, жыццё якіх — прыклад для пераймання, паказчык месца чалавека ў прыродзе і грамадстве, выяўленне сапраўднага Божлага накіравання — ну як пра іх не пісаць?! Няхай крыўдзяцца, мы гэта перажывём.

— Адно з асноўных пытанняў у літаратуры: што пераапачатковае — форма ці змест? Сустракаюць жа на вокладцы. Якога меркавання прытрымліваецца вы?

— Гэта шмат у чым філасофскае пытанне, падобнае да старажытнай праблемы — што было раней: курыца ці яйка. У часы савецкага харчовага дэфіцыту армянскае радыё адказвала на яго так: раней было ўсё! Так, часам спачатку з'яўляецца форма, часам — змест. У «Маім фізмаце» пераважала форма — пра факультэт трэба пісаць праз людзей — распавесці пра выкладчыкаў, аспірантаў, лабарантаў, студэнтаў. Пра іх навуковыя дасягненні, педагогічнае майстэрства, захапленні. Яны ў сукупнасці вызначаюць і характарызуюць гэтае ўніверсітэцкае падраз-

дзяленне. А ў кнізе «Аб матэматыцы і матэматыках» спачатку быў змест. З часам спатрэбілася адпаведная форма. Больш за тое, я доўга збіраў матэрыял аб шэдэўрах матэматычнай думкі, гэта значыць, аб матэматыцы. Аднак толькі з часам зразумеў, што нельга не расказаць пра матэматыкаў, бо менавіта яны ствараюць гэтыя шэдэўры. Што і вызначыла канчаткова форму твора. Дарэчы, тут варта паразважаць і пра вокладку. Сапраўды, па адзенні сустракаюць, нікуды ад гэтага не ўцячэш. На вокладках першых кніг мы — і дома, і ў выдавецтве — вырашылі змясціць фотаздымак аўтара. Не памыліліся, мне потым расказвалі, што чытачы, убачыўшы кнігу ў магазіне і даведаўшыся, хто аўтар, казалі: «Цікава, што там Аляксандр Міхайлавіч напісаў?» А вось на вокладку кнігі аб матэматыцы было вырашана вынесці які-небудзь матэматычны шэдэўр. Спыніліся на лісце Мёбіуса, мадэлі аднабаковай паверхні. Гэта ж цуд! Мы звывкліся, што ў звычайным жыцці паверхня мае два бакі, а тут у руках можна патрымаць паверхню з адным. Я склеіў адпаведным чынам палоску паперы і пайшоў з ёй да галоўнага мастака выдавецтва «Мастацкая літаратура» Надзеі Барай. Яна алоўкам прайшла па паверхні, пераканалася ў яе аднабаковасць і потым арыгінальна перадала сваё ўспрыманне ліста Мёбіуса на вокладцы кнігі. На мой погляд, гэта ўпрыгожыла выданне.

Мне бачыцца, што самае важнае ў творы — ідэя, тыя думкі, якімі ты хочаш падзяліцца з чытачамі. А сам працэс іх выказвання вызначыць, сфакусіруе аптымальны і цікавы змест аповеду і надасць яму адпаведную форму. А калі работа над кнігай цалкам захапляе аўтара, то вокладка можа нават прысніцца. А яшчэ вялікі поспех, калі ўсё гарманічна: змест, форма і вокладка.

— Сёння даступныя самыя розныя кнігі, як папярковыя, так і электронныя. Цікава, што і ў якім фармаце чытаеце вы?

— Чытаю ў розных фарматах. Усё, што прыносіць прагрэс, трэба выкарыстоўваць. Вядома, чытачы майго пакалення аддаюць перавагу папярковай кнізе. Мы так прывыклі. І ў гэтым выпадку чытанне больш удумлівае, больш грунтоўнае — можна ў любы момант спыніцца, падумаць, вярнуцца да раней прачытанага. І такое выданне можа быць заўжды пад рукой. А камп'ютар прыспешвае. Ён жа і прыйшоў да нас для паскарэння апрацоўкі інфармацыі, ушчыльнення яе, пашырэння разнастайнасці падачы. І ён

бяздонны. Трэба табе нейкая кніга, неадкладна патрэбна — дзе ты яе знойдзеш у папярковым варыянце? А электронны тут жа, ужо на экране.

Папярковае выданне і каштуе нямала. Але сайты з электроннымі кнігамі таксама навучыліся зарабляць на чытачах. Дадуць бясплатна некалькі першых старонак, зацягнуць у змест, а потым патрабуюць плату за прачытанне астатняй часткі. Усё роўна будзем чытаць! На любых носьбітах! А як можна жыць, не чытаючы кніг?!

— Якіх твораў, на вашу думку, не хапае сёння? Хто ён — галоўны герой нашага часу?

— Кожны чалавек асаблівы. Памятаеце: усялякі індывід — свой космас? Таму камусьці патрэбны вершы, некаму гістарычныя раманы, а нехта любіць мемуарную літаратуру ці фантастыку. Скажаць, што цяпер не хапае кніг, я не магу. Зайдзіце ў кнігарню — там выстаўлена літаратура на любы густ. Дзіўна іншае: практычна няма пакупнікоў. А мы ў свой час на чым-то сталі ў чарзе па падпіску на зборы твораў. І не на канкрэтнага аўтара — радаваліся любому выданню. Тым не менш засмучацца не варта. Людзі чытаюць — навіны ў Telegram-каналах, навуковую інфармацыю на адпаведных сайтах, мастацкую літаратуру на электронных носьбітах. І ў кнігарнях літаратуру набываюць. Я, у прынцыпе, магу цяпер знайсці для чытання ўсё, што мяне ў дадзены момант цікавіць. Калі яшчэ так было?

Герой нашага часу — сучасны чалавек. Яму няпроста: тэмп жыцця імклівы, змяняецца ўсё на вачах, нярэдка трэба імгненна вызначаць, дзе дабро і разумная перспектыва, а дзе поўная няпэўнасць і нават небяспека. Мы жылі павольней. Таму цікава, як сёння чалавек ацэньвае спадчыну сваіх продкаў, як ён уладкоўвае сваё жыццё, як паспявае за прагрэсам, як разумее асноўныя чалавечыя каштоўнасці? Мне яшчэ цікавы сучасныя вучоны, перш за ўсё матэматык. І я б з задавальненнем прачытаў, пра што ён думае, якія праблемы гэтай навуцы яго цікавяць, як ён успрымае і ацэньвае сучасную беларускую матэматычную супольнасць.

— Вы неяк казалі, што трэба пастаянна вучыцца. Як самі ўдасканалваеце сваё пісьменніцкае майстэрства?

— Калі цябе з дзяцінства бацькі нацэлілі на вучобу, то гэтая якасць застаецца на ўсё жыццё. Нас у бацькоў было пяцёра. Усе — хлапчукі-свавольнікі.

Бацька і маці разумелі, што засцерагчы нас ад шкодных звычак і непатрэбных спакусаў можа толькі адукацыя. У выніку і выраслі тры дырэктары школ, вядомы ўрач і нават міністр. І ўсе мы да гэтага часу вучымся. Як? Чытаем! Потым абмяркоўваем. І не толькі прачытанае.

Мой блізкі сябар і калега, доктар філасофскіх навук, прафесар Міхаіл Іванавіч Вішнеўскі доўгі час узначальваў кафедру, напісаў цудоўныя падручнікі па філасофіі для студэнтаў і аспірантаў, узначальваў аўтарскі калектыў падручніка па грамадазнаўстве для школьнікаў, але потым сабраўся на пенсію. Яго не адпускарлі, але ён на сваім рашэнні настаў. Пытаю: «Чым будзеце займацца?» Адказвае: «Буду назіраць за развіццём сучаснага жыцця. Назіранне — гэта ж найпершы навуковы метад». І мы з Міхаілам Іванавічам рэгулярна абмяркоўваем сусветную палітыку, праблемы развіцця грамадства, навуку, культуру, сучасны літаратурны працэс... Я працягваю слухаць лекцыі выдатнага вучонага-філосафа, вучуся і атрымліваю ад гэтага задавальненне. З навуковага асяроддзя я пайшоў на дзяржаўную службу. Па даручэнні Кіраўніка дзяржавы. Прэзідэнту нельга адмаўляць, хоць па навуковых даследаваннях сумую да гэтага часу. З дзяржаўнай службы, якую напружана асвойваў (і шмат чаму там навучыўся), пайшоў па ўзросце. Здавалася, таксама буду толькі чытаць ды назіраць. Але сябры-пісьменнікі ўцягнулі мяне ў літаратурную творчасць. І я зноў вучуся! У Алеся Карлюкевіча — разуменню філасофскіх асноў пісьменніцкага майстэрства, у Алеся Бадака — эмацыянальнаму ўспрыманню чалавечай натуры, у Віктара Шніпа — паэтычнай вобразнасці, у Людмілы Рублёўскай — нястрымнай фантазіі і яшчэ шмат у каго шмат чаму. І гэта так цікава!

— Вы працуеце больш у жанры мемуарнай літаратуры. Ці плануеце паспрабаваць сябе ў іншым?

— Калі паэты Алесь Бадак і Віктар Шніп у маёй прысутнасці пачынаюць разважаць пра тэарэтычныя асновы паэзіі і пры гэтым свабодна апярываюць такімі паняццямі, як ямб, харэй, амфібрахій, я пра сябе думаю: а яны не ўмеюць матрыцы перамяжаць! Я пісаў тое, што ў мяне само прасілася на выхад. У тэарэтычныя асновы літаратурнай творчасці не ўнікаў. У якім жанры пішу, мяне ўвогуле не цікавіла. Пасля першых дзвюх кніг Алесь Бадак сказаў, што я працую ў жанры нон-фікшн. Нацыянальную літаратурную прэмію атрымаў за публіцыстыку. У якім жанры буду пісаць далей і ці буду пісаць наогул — не ведаю. Алесь Карлюкевіч кажа, што я толькі пачаў. Можа, ён ведае пра мяне нешта, мне невядомае, але не гаворыць? Жыццё пакажа.

— А чым займаецеся акрамя навукі і літаратуры? Ці ёсць у вас нейкае хобі?

— Мяне заўсёды зачараўваў космас і ўсё, што з ім звязана. Я пра яго шмат чытаў, на неба заўсёды ўважліва глядзеў, пра стварэнне Сусвету шмат думаў. У нас у доме ёсць тэлескоп, мы часта любімся паласатым Юпітэрам, кольцамі Сатурна, кратарамі Месяца. Сочым, калі да нас прыляцяць каметы. Якое гэта неверагоднае відзішча, калі бачыш іх у акуляр тэлескопа!

Яшчэ люблю назіраць за творчасцю захопленых людзей. Напрыклад, за адносінамі з раслінамі маёй жонкі Таццяны, мастацкімі эксперыментамі старэйшай дачкі Наталлі, работай над тэлевізійнымі праграмамі навін малодшай дачкі Юліі. І вельмі люблю чытаць!

Гутарыла Ірына ПРЫМАК

У магічным люстэрку краязнаўства

Краязнаўства справядліва называюць радзімазнаўствам. Гэта тая галіна мастацтва, якая патрабуе сістэмнага разгляду, карпатлівай самаадданай працы і, галоўнае, самаахвярнай любові да мясціны і людзей, якія пакінулі пэўны след у гісторыі свайго краю. Літаратурнае краязнаўства, у прыватнасці рэгіянальнае, мае сваю дастойную нішу ў нацыянальнай літаратурнай прасторы. Бо нацыянальны вобраз свету складаецца і з літаратуры рэгіянальнай, што спалучана з нацыянальнай мадэллю свету: беларусазнаўствам і радзімазнаўствам. Ведаць і перадаць нашчадкам гісторыю свайго краю — значыць зберагчы спадчыну, без якой сёння немагчыма ўявіць будучыню. Гэта тое трохзор’е, пад якім выяваецца і вымяраецца сутнасць, місія чалавека на зямлі.

Імя беларускай краязнаўцы, пісьменніцы Святланы Кошур вядома не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Урадженка Навагрудскага краю, яна чвэрць стагоддзя аддала руплівай творчасці навуковага супрацоўніка Карэліцкага краязнаўчага музея. І можна з упэўненасцю заявіць: Карэліччыне і Навагрудчыне пашанцавала ў зберажэнні гістарычнай памяці, бо падзвіжніца краязнаўчага руху Святлана Кошур выдала дзесяць кніг мастацкай, дакументальнай публіцыстыкі, сярод якіх «Вяртанне на Радзіму» (2002), «Зямля карэліцкая і яе славытыя людзі» (2009), «Лебядзіная песня Валянціна Рамановіча» (2011), «Залатая падкова Свіцязі» (2016), «Край заповітных мараў» (2020), «Праз паціну часу» (2023) і іншыя.

Памятным мясцінам свіцязянскай зямлі, заслужана апетай нашымі класікамі, прысвяціла Святлана Кошур сваю апошнюю па часе напісання — дзясятую — кнігу нарысаў «Праз паціну часу: сцэжкамi свіцязянскай зямлі» (Выдавецкі дом «Звязда», 2023). Пад купалам легендарнай свіцязянскай зямлі мясціліся важкія ўспаміны, адкрыцці, якія вядуць чытача да старажытнага мястэчка Усёлюб, да памятнага лёсу Карэліч, да слаўнай гісторыі Міра, урэшце, да зіхоткага агеньчыка Туганавіч, Валеўкі, Чамброва, Беразаўца, Турца, Руты і іншых благаслаўлёных мясцін. Ды і сама назва кнігі спакушае чытача вярнуцца да вытокаў: праз таямнічую завесу часу (паціна як звыклы налёт на старых рэчах) аўтар імкнецца расшыфраваць для чытача забытыя факты мінулага, заахвоціць да пазнавальнага падарожжа «прыадкрыць таямніцы» свіцязянскай і наднёманскай зямлі. «Падарожжа ў мінулае, — удакладняе пісьменніца ў звароце да чытача, — гэта магчымасць прыадкрыць заслону часу дзякуючы ўнікальным фотаздымкам, якія, як каштоўная рэліквія, захоўваюцца ў сямейных альбомах і могуць расказаць захапляльныя гісторыі жыцця сваіх уладальнікаў. Трэба толькі навучыцца ўважліва слухаць іх ціхіх галасы і бачыць сляды даўніны праз паціну часу. Дакументы, фотаздымкі, успаміны людзей надзейна захоўваюць памяць аб мінулым і дапамагаюць знайсці адказы на пытанні аб прызначэнні чалавека на зямлі». Больш за тое, сама мадэль шляху / дарогі (сцэжкі / сцяжыны) у нацыянальнай філасофіі правакуе да сцвярджэння сваёй, уласна беларускай самаідэнтыфікацыі.

Скрупулёзная самаахвярная пошукавая праца — альфа і амега творчай дзейнасці няўрымслівай пісьменніцы з майстэрскім почыркам краязнаўцы: і літаратара, і гісторыка, і архівіста, і меуарыста, і тэкстолага. Зусім невыпадкова ў прадмове да кнігі старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Алесь Карлюкевіч так пашанліва падсумаваў: «І цяпер Святлана Кошур працягвае ісці сцэжкамi нязведанага, вяртае да жыцця, перадае будучыні забытыя і часам амаль што страчаныя памяткі гісторыі. Уражальны прыклад служэння Айчыне!..»

Зрэшты, хоць нарыс і вядучы жанр мастацкай публіцыстыкі, паміж радкамі, праз старонкі і цэлыя раздзелы выдавочна тытанічная праца, дзе аўтар кнігі дэталёва дэманструе дакументальныя факты, бібліяграфічныя звесткі. Так, распавядаючы пра радню Калітоўскіх з Усёлюба, у прыватнасці пра Яўгенія Калітоўскага (як медыка, галоўнага ўрача і кансультанта-тэрапеўта аднаго з санаторыяў на Каўказскіх Мінеральных Водах у 20-я гады, сябра Янкі Купалы), як дасведчаны архівіст пісьменніца робіць спасылку: «(Аўтарам выкарыстаны дакументы з сямейнага архіва Калітоўскіх, з асабістай справы вучонага з архіва РНПЦ неўралогіі і нейрахірургіі, з фондаў Літаратурнага музея Я. Купалы)». Або ў нарысе пра знакамітую артыстку балета Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета, заслужанага дзеяча мастацтваў Клаўдзію Калітоўскую з мястэчка Усёлюб, сястру вышэйзгаданага Яўгенія Калітоўскага, удакладняецца: «(Аўтарам выкарыстаны дакументы з сямейнага архіва Калітоўскіх, архіва Нацыянальнага акадэмічнага вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь, Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва)».

Нельга адмовіць пісьменніцы як адмысловаму нарысісту і ў інтэмізацыі з чытачом. «Мой краязнаўчы цягнік напалоў карацейшы за жыццёвы, але кожны яго прыпынак — гэта вынік напружанай працы, дзе мяне чакае чудаўны падарунак — новая кніга. На бліжэйшай станцыі жыццёвага цягніка я сустракаю сваю дзясятую краязнаўчую кнігу». Свабодная, раскаваная манера аповеду гучыць у вандроўцы да старажытных Карэліч: «Шаноўны чытач, давай наспрабуй перанесіся думкамі ў далёкае мінулае, каб уявіць, як выглядалі Карэлічы раней. Нам дапамогуць гэта зрабіць архіўныя дакументы XVII—XVIII стст.». Як дбайны даследчык Святлана Кошур у нарысах аддае даніну і дэталёваму біяграфічнаму экскурсу: гэта гаворка пра славутых дзеячаў культуры, навукоўцаў, а таксама пра педагогаў-асветнікаў. Найперш пра князёў Радзівілаў і даўні род Калітоўскіх, Яна Чачота і Адама Міцкевіча, святара Андрэя Чарнякоўскага і Яўхіма Карскага, паэта Янку Журбу і спевака Пятра

Конюха, мастакоў Валянціна Рамановіча і Кастуся Качана, мастачку Раісу Сіплевіч, пісьменніка Янку Брыля і іншых славытых землякоў. Распавядаючы пра народнае вучылішча ў Карэлічах, пісьменніца нагадвае чытачу пра настаўніцу Аляксандру Рамановіч (Зотаву) — маці вядомага мастака Валянціна Рамановіча, — якая сябрала і працяглы час ліставалася з Якубам Коласам (дарэчы, вельмі цікавыя і інфарматыўна змястоўныя ўспаміны і эпістоларый). З гісторыі Карэліцкай школы чытач ведаецца і пра станаўленне будучага вучонага, акадэміка Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі, доктара філасофіі ў галіне матэматыкі Барыса Кіта (1910—2018), а таксама педагога, метадыста, навукоўцы, суаўтара падручнікаў па літаратуры для агульнаадукацыйных школ Святланы Каратай; пра адміністрацыйную дзейнасць заслужанага настаўніка БССР, настаўніка гісторыі Міхаіла Бельскага; творчыя літаратурныя эксперыменты педагога-наватара, заслужанага настаўніка БССР Мікалая Данільчыка і многіх іншых.

Філасофскі суб’ектыўзм — адметнасць дыялогавага публіцыстычнага маўлення, праз якую выдавочна праўдзівая пазіцыя аўтара. У падарожжы з чытачамі па свіцязянскіх мясцінах пісьменніца выразна падкрэслівае сваё меркаванне і аргументуе: «Зямля гэтых мясцін зараджана моцнай і вечна жывой энергіяй паэзіі Адама Міцкевіча і прозы Яна Булгака. Накіроўнасць далей — у вёску Валеўка, недалёка ад якой некалі жылі продкі Адама Міцкевіча. Мае адносіны да Свіцязі і Валеўкі асабліва няшчотныя і трапяткія, бо тут я нарадзілася, таму, як некалі міраціцкія паненкі, часам называю сябе свіцязянкаю». Або ў прыгожай замалёўцы пра «надзвычай багатую на таленты вёску» Турэц аўтар расказвае пра маладога Івана Фёдарова (будучага вядомага дзіцячага пісьменніка Янку Маўра), які пасля ўдзелу ў нелегальным настаўніцкім з’ездзе ў 1906 г. быў звольнены з педагогічнай працы і знаходзіўся пад наглядом паліцыі, прычым тут з біяграфічным дакументалізмам пераплятаюцца і ацэначныя развагі творцы: «Менавіта ў гэты час ён (Іван Фёдарав. — А. С.) прыехаў у м. Турэц, дзе працавала настаўніцай Варвара Фёдаравна Адамовіч, якая засталася ўдавой. У 1909 г. Іван Фёдарав жаніўся з ёю і ўзяў на сябе клопат аб яе дзецях. Напэўна, толькі чалавек вялікай душы мог узяць на сябе адказнасць за лёс чужых дзяцей і стаць для іх сапраўдным бацькам. Але што ж тут дзіўнага, калі гэтым чалавекам быў Янка Маўр — пісьменнік, які бясконца любіў дзяцей і напісаў для іх шмат чудаўных твораў...» Як вядома, нарыс прадугледжвае менавіта маральныя ацэнкі, развагі, бо сацыяльная арыентаванасць выяўляе чалавечазнаўчы пачатак у грамадстве. У партрэтным біяграфічным нарысе «Лебядзіная песня Валянціна Рамановіча» пра таленавітага мастака пісьменніца адзначае, што творы Рамановіча «ў Беларусі, на жаль, не ведаюць, бо захоўваюцца яны ў музеях іншых краін», і з досыць катэгарычным імператывам аргументуе: «Чытаеш радкі паэта і сэрцам успрымаеш тыя ўзнёслыя пачуцці, якія перапаўнялі яго душу і знаходзілі ўвасабленне ў мастацкіх творах, поўных любові да мінулага роднай зямлі. <...> У іх у адзінае цэлае спалучаюцца і любоў да жыцця, і спроба яго філасофскага асэнсавання, і няпэўнае прадчуванне трагедыі». Сапраўды, у нарысе найбольш выразна спалучаецца трохчасе: мінулае, сучаснае і будучае. Для стварэння цэласнага ўяўлення пра час. У вышэйзгаданым нарысе пра Валянціна Рамановіча пісьменніца прагназуе: «Будзем спадзявацца, што з цягам часу назва нашага невяліка-

га гарадка (Карэліч. — А. С.) будзе асыміравана ў свядомасці людзей з іменем гэтага таленавітага творцы».

Думаецца, менавіта дзякуючы аналітычна-даследчаму пачатку нарыс лічыцца «каралём» сярод мастацка-публіцыстычных жанраў. Аўтар-нарысіст шчыра распавядае пра Янку Брыля і Карэліччыну, асабістую перапіску з пісьменнікам, а таксама пра натхнёны імператыв народнага пісьменніка Беларусі, майстра лірычнай прозы на адным са сваіх выступленняў падчас Карэліцкіх краязнаўчых чытанняў: «Ва Уладзіміра Караткевіча ёсць верш «На Беларусі Бог жыве». Мне хочацца сказаць, што калі на Беларусі сапраўды жыве Бог, то адна з яго настаянных кватэр — наш Карэліцкі раён, наша родная Наваградчына».

Асаблівую афарбоўку мае ў кнізе лірызацыя як важны кампанент нарысістыкі. Вось як шчыруе Святлана Кошур у нарысе «Сцэжкамi свіцязянскай зямлі», калі згадвае «чароўныя міцкевічаўскія радкі пра дзівосны чуд прыроды — казачна прыгожае возера, што «вялізнай падковай» расцілае крышталёвую прастору сярод ляснага гушчару»: «Заплюшчваючы вочы — і бачыш старажытны горад, які акружылі захопнікі, чуеш дзявочую мальбу аб выратаванні, заўважаеш, як Свіцязь-град павольна нагружаецца пад блакітную бездань вады. На паверхні якой сярэбранымі матылькамі трапечуцца чароўныя кветкі-цары, у якіх ператварыліся непакорныя жыхары Свіцязі. Але вось ты спакойна хвалі — і крышталёвае возера зноў светла і ўрачыста раскінула навокал сваю прастору». Аўтар нарыса не абыходзіць увагай і тых творцаў, хто апатызаваў залатую падкову легендарнага возера Свіцязь: гэта сусветна вядомы паэт Адам Міцкевіч і пісьменнік-зямляк, выдатны фотамайстар Ян Булгак, Ніна Тарас і Андрэй Вазнясенскі, Валянцін Рамановіч і інш.

Высакародная справа даследчыка-нарысіста Святланы Кошур даследаваць-ажыўляць багатую культурную спадчыну свіцязянскага краю — гэта азначае найперш сцвердзіць сябе, сваё асабістае адчуванне канкрэтнай радзімы, роднай зямлі, роднага краю — тое пачуццё, што ідзе ад роду-вытоку і ўзбагачаецца ад пакалення да пакалення. Гэта годнае і гожае ўшанаванне свайго роду, сям’і, вёскі, роднага краю, малой радзімы — той гістарычнай памяці, якая сцвярджае чалавека як асобу, яго нацыянальную самасць, яго ўласнае «я» ў вялікім бязмежным свеце. Або, як трапна заўважыў класік беларускай літаратуры Максім Гарэцкі, менавіта з «роднага карэння» пачынаецца ўсведамленне чалавечай годнасці.

Кніга Святланы Кошур «Праз паціну часу: сцэжкамi свіцязянскай зямлі» дае шырокія магчымасці фарміравання асноў нацыянальнага светаўспрымання, грамадзянска-патрыятычнага і маральна-эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення, што якраз спрыяе гуманізацыі і гуманітарызацыі нашага грамадства. Пастаўленыя ў кнізе праблемы апраўдана прадукцыйныя ў ракурсе абвешчанага ў рэспубліканскім фармаце 2023 года — Года міру і стварэння, дзе важным чыннікам засведчыла пра сябе гістарычная памяць беларускай мінушчыны, актуалізацыя турыстычнага патэнцыялу цікавых мясцін Беларусі, што належным чынам узбагачае нішу нацыянальнай літаратуры ў плённай хадзе Часу.

Аліна САБУЦЬ,
дацэнт кафедры беларускай філагіі
Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта
імя Янкі Купалы

Прыслушацца да шэпту гаёў

Сучасны чалавек, на жаль, тоне ў вірах інфармацыйнага акіяна, ён гатовы бяздумна ісці за яркім, мімалётным, часта чужым і незнаёмым, а ў выніку зманлівым і пустым. Кніга Аляксандра Валковіча «Дзень шэпту траў», якая нядаўна выйшла ў выдавецтве «Аль-тэрнатыва», якраз пра тое, чаму неабходна прыслушацца да родных галасоў, не страціць спадчыны сваіх продкаў, не здрадзіць Памяці, не размяняць сапраўдную любоў на бляск фальшывых захапленняў. Гэта напамін і жыхарам Палесся, і суседзям пра чалавекалюбства, сумленнасць, душэўную моц нашых продкаў, якія здолелі ў саракавыя гады мінулага стагоддзя спыніць фашысцкую агрэсію.

Першы раздзел «Злавіць вугра ў роснай траве» ўключае падарожныя нататкі. Знаходзячыся ў рыбацкіх паходах, аўтар са светлай настальгіяй успамінае адзінае мінулае беларускага і ўкраінскага Палесся, «ад Брэста да Жытоміра, ад Мухаўца да Дняпра». Калісьці, будучы выпускніком факультэта журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча, Аляксандр Валковіч у «Вялікім Палескім Міжрэччы» служыў ваенным карэспандэнтам. Праз дыялогі з самім з сабой, жыццём і лёсам, а яшчэ з прыродай пісьменнік асэнсоўвае перажытае.

Пільна ўзіраючыся ў родныя прасторы, аўтар праводзіць жывыя паралелі: «раптам пацягнуцца погляд за рухам крылаў на гарызонце, адначыць вядомыя рысы: вядома ж — гэта бусел лунае над лесам.... Куды паляціць? Дзе прызямліцца?.. Як і людзі». Захоплены рыбалкай, новымі сустрэчамі, дыханнем мясцовай прыгажосці, апавядальнік раз-пораз сыходзіць ва ўспаміны, згадвае родных і дарагіх людзей, багатыя дыялектныя гаворкі, гісторыі, якія, як карані дрэва, глыбока сыходзяць у мінулае, пераплітаюцца і, прарастаючы ў будучыню, паўтараюцца ў зусім новай інтэрпрэтацыі. Але, нягледзячы на цыклічнасць у прыродзе, жаданне спыніць імгненні, для чалавека ўсё з кожным днём мяняецца, як і ён сам. Ловячы рыбу на маляўнічым Арэхаўскім возеры Маларыцкага раёна, пісьменнік прызнаецца, што цяжка «параўноўваць непараўнальнае, даўным-даўно забытае з сённяшнім».

«Вугры і буслы, як і ўсе мы, заўсёды павінны вяртацца дадому, хаця б нашчадкамі», — у канцы апавядання разважае аўтар. І, што самае галоўнае, пакідаючы чарговы раз возера, не проста шкадуе аб расстанні з мінулым. Ён марыць... Марыць, што ніколі не парушацца маральныя, духоўныя, роднасныя сувязі славянскіх народаў, бо «злавіць вугра ў роснай траве» — гэта значыць навучыцца чытаць кнігу прыроды, злавіць сябе на думцы, што непераадольныя межы чалавек выбудовае сабе сам, забываючы мінулае, не думаючы аб будучыні, што чалавек без Радзімы, як і птушка, як і рыба, становіцца безабаронным і можа загінуць.

У другі раздзел увайшлі апавесць «Дзень шэпту траў», апавяданні і эсэ. Аўтар развівае тэму глыбокай чалавечнасці, падзякі роднай хаце, сям'і, роднай зямлі. Атрымаўшы радасць ад сустрэч з навакольным светам, апавядальнік спрабуе зразумець таямніцы гармоніі пры-

роды, але прыходзіць да высновы, што любоў і мудрасць чалавека і ёсць вера насуперак усяму, а значыць, і крыніца працягу. «Людзі ў адрозненне ад іншых існых на зямлі саджаюць дрэвы і ўмеюць будаваць дамы і дарогі. І няхай не заўсёды гэтыя дарогі заканчваюцца светлымі бярозавымі гаімі і крышталёвымі замкамі, але яны скіраваны ў будучыню, — разважае аўтар. Сярод герояў апавяданняў — пажылыя людзі, што жылі «за польскім часам», партызаны, вэтэраны вайны, тыя, хто беражліва захоўвае вясковыя легенды, гісторыі.

У эсэ «Псалом Давіда» галоўная гераіня — жанчына-працаўніца Надзея, якая цудоўна памятае пачатак Першай сусветнай вайны, гісторыю сваёй вёскі і малітву... «Давыдаў псалом» гэтая малітва нызаецца», — тлумачыць бабуля. А пасля пісьменнік пераконваецца, што малітву жанчына запамінала даслоўна. На такіх чыстых і сардэчных людзях і трымаецца наш свет. А яшчэ перад сучаснікамі паўстае пытанне: як выратаваць сваю душу ад бескарыснай, створанай у віртуальных прасторах інфармацыі, застацца верным сваёй роднай крыніцы, як была ёй вернай бабуля Надзея.

У другім раздзеле апублікавана і эсэ «Ода драпікам» — ода роднай Беларусі, нашым культурным і духоўным сэнсам і сімвалам.

Трэці раздзел «Бацькоўскімі сцяжынкамі» пачынаецца са звароту да вёсчак і раскаяння «Даруй мне, шалапутнаму, далёкія дарогі-шляхі». Здаецца, аўтар звяртаецца да дарагога куточка ад імя некалькіх пакаленняў.

І ў гэтым адчайным воклічы — вялізнае жаданне і заклік да людзей сённяшніх, каб захавалі нашы беларускія традыцыі, вусную народную творчасць, спадчыну продкаў. Аўтар апавядае пра самабытных людзей, таленты Прыбужскага і Прыпяцкага Палесся, Берасцейскага краю. «Я вярнулася пасля вайны ў партызанскую зямлянку са сваімі вязальнымі спіцамі», — прызналася ў размове з журналістам ураджэнка вёскі Ляплёўка Еўдакія Бондарова. Яна шкадуе, што вышыўкі цяпер непатрэбныя, але пры гэтым цвёрда пераканана, што «прыгажосць, створаная ўласнымі рукамі і сэрцам, — катэгорыя пазачасавая». У гэты раздзел увайшлі артыкулы: «Жывая вада» — пра аднайменны народны фальклорны ансамбль вёскі Ляплёўка, «Душэўнасць і мудрасць ручнікоў беларускіх» — аб адзіным гуртку народнага рамства вышыўкі Чарнаўчыцкай СШ, «Дом, дзе вітаюць жаўрукі» — пра

майстрыху-вышывальшчыцу з Астрэмечавы і інш. Пра ўсіх тых, хто з заўзятасцю і працавітасцю захоўвае духоўныя і эстэтычныя каштоўнасці рэгіёна.

Творы чацвёртага раздзела аб'ядноўваюць журботныя даты. Аўтар вучыўся ў Дамачаўскай сярэдняй школе, дзе заўсёды будучы памятаць пра трагедыю, якая напаткала выхаванцаў дзіцячага дома, расстраляных фашыстамі ў 1942 годзе. Праз гады аўтар адшукаў польскую дзяўчынку Люцыну... Яна і стала галоўнай гераіняй аповесці «Плыве Вісла». У сваім эмацыянальным апавядзе аўтар паказвае, што ў аднаўленні гістарычнай праўды ў розныя перыяды прымалі ўдзел беларусы, палякі, украінцы, рускія... Дамачаўская трагедыя стала ўсеагульным болям.

Гісторыя «Залаты кот» — аб сіле характараў, мужнасці маці і бабулі пісьменніка — сельскіх жанчын, якія ў страшныя гады фашысцкай акупацыі здолелі выратаваць ад немінучай гібелі яўрэйскае дзіця. За што маці аўтара Лідзія Іларыёнаўна Валковіч (у дзявоцтве Казлова) была вывезена ў фашысцкае рабства...

Цікавае выкліка апавесць «Штык Брэсцкай крэпасці». Аўтар апавядае пра дзіцячыя гады ў пасляваенным гарнізоне Чытадэлі, дзе яго бацька-франтавік, Міхаіл Ільіч Валковіч, праходзіў службу афіцэрам. Журналісцкая сустрэча з вядомым савецкім паэтам Раманам Левіным, ураджэнцам горада над Бугам, які цудам выратаваўся ў першыя дні вайны, легла ў аснову апавядання «Хлопчык з Брэста». Менавіта так свайго героя назваў Сяргей Смірноў.

Прачытаўшы кнігу А. Валковіча «Дзень шэпту траў», не раз успамінала пра зборнік краязнаўчых нарысаў «Літаратурная Берасцейшчына» пад аўтарствам Веры Ляшук і Галіны Снітко, у якой глыбока прасочваецца гісторыя літаратуры Берасцейшчыны ад канца XVIII стагоддзя да сучаснасці. І не магла стрымаць здзіўлення, як Аляксандр Валковіч удалося праз сустрэчы з простымі людзьмі, развагі, дыялогі, успаміны стварыць настолькі шырокую, багатую палітру літаратурных вобразаў, зрабіць цікавыя краязнаўчыя знаходкі і адкрыцці, паказаць, як гістарычныя падзеі ў Заходняй Беларусі паўплывалі на светаўспрыманне землякоў, іх лёсы, культуру...

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

Чытацкі дзённік
Навума Гальпяровіча

Алгебрай гармонію...

Позні вечар поўны дум.
Клопат плот гародзіць.
Акадэмія,
Навум,
Нам пара выходзіць.
Акадэмія навук —
Бронза ў кожным гуку!
Толькі ў нас з табой,
Навум,
Інішая навука.
Вершаваць,
Як чараваць,
З холаду — ў агонію,
Ачунаўшы, вывараць
Алгебрай гармонію.

Калі Алесь Пісьмянкоў прачытаў мне гэты свой верш-прысвячэнне, у маёй душы звухнуліся розныя пачуцці: з аднаго боку было, безумоўна, прыемна, што такім чынам сябра зрабіў мяне героем свайго твора, а з іншага — варухнулася ў душы пэўная трывога, бо не пра мяне ішла ў ім гаворка, а гэта быў своеасаблівы запавет: «ачунаўшы, вывараць алгебрай гармонію». Я ведаў, што сябра адчувае сябе кепска, баяўся за яго здароўе, а ён нібыта спяшаўся выканаць тое, што наканаваў яму лёс.

Такія запаветы «зашыфраваны» ў многіх вершах Пісьмянкова. Дастаткова толькі згадаць назву адной з асноўных яго кніг «Я не памру, пакуль люблю».

Гартаю яго зборнікі. І выдадзеныя пры жыцці, і рупна сабраныя і ўкладзеныя пасля яго смерці.

Сёння, калі кніжны рынак перапоўнены бясконцымі вершаванымі практыкаваннямі, безліччу тоўстых тамоў і тонкіх брашурак, якія прэтэндуюць на розныя прэміі і ўзнагароды, ціха і самотна перагортваю старонкі, за якімі жыццё: каханне і вера, роздум і трывога, распач і шчасце.

Ад ранняга:

Ён ранкам падкову
знайшоў у расе,
шчасліўчык,
адораны лёсам,
і кожны падумаў:
дамоў панясе!
А ён — шпурлянуў у нябёсы:
«Будзем, людзі, шчаслівыя ўсе!»

Да амаль развітальнага:

Не заві, вярста,
У радзінны кут:
Сірата я там,
Сірата і... тут.

Ён балюча перажываў страты блізкіх, сяброў. Але гэтыя глыбока асабістыя перажыванні пад яго таленавітым прамом становіліся тымі яркімі і балючымі ўспышкамі, што выклікалі ў душах чытачоў тыя глыбінныя душэўныя пачуцці, якія становіліся катарсісам для чуйных сэрцаў.

Я напісаў: «пад пяром», але гэта не зусім дакладна ў адносінах да Пісьмянкова. Вершы ён запісваў у школьны сшытак толькі тады, калі радкі, прайшоўшы праз душу і сэрца, сфарміраваліся ў час праходак, цыгарэтных зацяжак, маўклівага святальнага роздуму. Ён не «думаў вершы», як называў гэты працэс сам, ён радкамі, як крокамі, мерыў зямную паверхню:

Мой сад у снезе па калена
Азяб у золь і снегапад...
Табе не холадна, Алена?

Я быццам зноў бачу яго размераную хаду, чую яго хрыплаваты голас:

Мой сад пусцее без дагляду.
Яго сячэ калючы град.
Ён замаркоціўся без свята...

Зноў сад... Хораша пра гэты верш напісаў у эсэ Алесь Разанаў. Гэта ўнікальны выпадак, калі вядомы і аўтарытэтны паэт з такім глыбокім пачуццём успрымае верш свайго калегі.

На маёй кніжнай паліцы кнігі Алеся Пісьмянкова стаяць разам. І першыя, тоненькія, і больш аб'ёмныя, і выдадзеныя пасля яго смерці томік «Не знікай».

І я далучаюся да гэтага яго традыцыйнага воклічу: няхай не знікае свет яго паэзіі, няхай людзі адкрываюць старонкі яго кніг і далучаюцца да высокай душы і шчырай споведзі сапраўднага Паэта.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Уладзімір ЦАНУНІН

Мне не забыць

Мне не забыць, пакуль яшчэ жывы,
Спеў салаўіны на зыходзе ночы
І ў першых промнях сонца між травы
Святых крыніц валошкавыя вочы.

Нібы ізноў кранаю я рукою
Пад схіленай лазовай галінкай
Вады сцюдзёнай ранішні спакой.
І сэрца замірае на хвілінку.

Пясок бурытынны ззяе ў глыбіні,
І жвавы ключык адлівае срэбрам.
Вакол расінак зорныя агні,
Нібы на луг упала ранкам неба.

І не бяда, што стаў зусім сівы,
Бо часта сны вяртаюць сярод ночы
У куток дзяцінства, дзе сярод травы
Святых крыніц валошкавыя вочы.

У промнях сонца

У промнях сонца чэрвеньскага рання
Знаёмаю сцяжынкаю сюды
Спяшаюся, нібыта на спатканне
З дзяцінствам і юнацтвам праз гады.

Хвалюе сэрца пах мядовы грэчкі,
Які прыносіць раніца з палёў.
Пяе душа, бо ў хмызняках над рэчкай
Лунае пераклічка салаўёў.

Гудуць ізноў над росным лугам пчолы,
А ў небе — два знаёмыя буслы.
Бялее за ракой на ўзгорку школа,
Куды я бегаў некалі малы.

І тая ж кладка нізка над вадою
Вядзе мяне ў мінулыя гады.
Усё навокал роднае, святое,
Што застаецца ў сэрцы назаўжды.

Белавежская спёка

У пушчы запаветнай ля ракі
Спякотным днём у зараслях ажыны
Вуж грэў на сонцы чорныя бакі,
Скруціўшыся на пні жывой спружынай.

Ад водару зялёнай чарамішы
Рой камароў пад хвойя танчыў п'яна,
Дзе з шыгалля зрабілі мурашы
Гару сярод рамонкавай паляны.

Поўз караед вусаты па ствале.
Ён прыляцеў сюды яшчэ на золку.
Праменьчыкам паблісквала ў смале
Таёмна каляровая вясёлка.

Кудысьці пахаваліся звяры,
І нават пчолы замаўчалі ў спёку.
Адна зязюля плакала ў бары,
Ёй рэха адгукалася далёку.

Раптоўна голас нібыта пагас
І разлілася цішыня ў паветры.
Здавалася, што супыніўся час
У глыбіні абишараў запаветных.

Кароткі лівень

У лесе сціх птушыны хор
У прагучванні навальніцы.
Імненна наляцеў віхор,
І мільганула бліскавіца.

На ўзлеску з маладых бяроз
Злятала ў дзікім танцы лісце.
З ялін вятрыла шышкі строс.
Адзінкі толькі засталіся.

Дождж лупануў, нібы з вядра.
Здаваўся ў лесе ён зялёным.
Плыла па лужынах кара.
У бубен гром лупіў шалёна.

Павісла хмара на дубы.
Усё змяшалася ў паветры.
Кусты ўставалі на дыбы
Ад моцнага напору ветру.

Трашчалі тоўстыя сукі.
Хістаўся хвойнік, нібы п'яны.
А моцны лівень быў такі,
Што возерам зрабіў паляну.

Раптоўна сціхла ўсё ў бары.
Азон цяплом напоўніў грудзі.
Заззяла сонейка ўгары —
Відаць, грыбоў удосталь будзе.

Цікае гадзіннік

Мільгацяць вячэрнія агні
Ў кропельках дажджынак на акне.
Адзінота. Толькі ў цішыні
Цікае гадзіннік на сцяне.

Успамінаў налятае рой.
І ад іх мурашкі па спіне.
Сумны, абыякавы настрой...
Цікае гадзіннік на сцяне.

Уключаць не хочацца святло,
Бо зручней сядзець у змроку мне.
Шмат чаго цікавага было.
Цікае гадзіннік на сцяне.

На двары нічога не відно.
Мабыць, хутка дождж ізноў ліне.
Хоць бы хто пастукаў у акно.
Цікае гадзіннік на сцяне...

Суцяшэнне

Усё часцей не спіцца па начах,
Бо розных думак назбіраўся шэраг.
Даўно няма іскрынак у вачах,
І ўсё табе здаецца брудна-шэрым.

Не радуюць ні лета, ні вясна,
Ні падарункі нават дарагія,
Бо на душы цяжарам валуна —
Аб днях, што прамінулі, настальгія.

Ды ўсё ж не адцвілі твае сады.
Не трэба кіснуць у жыццёвай прозе.
У цуды трэба верыць, і тады
Яны цябе сустрэнуць на парозе.

Людміла КРУГЛІК

Песня дуба

Калыша вецер дуб стары,
Што бачыў партызан,
Як паміралі без пары,
Як кроў лілася з ран.

Зрывае восень з дрэў лісты
На стылыя пакосы,
Імжа на голая кусты
Асыпле зранку слёзы...

Загляне ў твар бяда-вайна:
Марат Казей з гранатай.
Над вёскай полымя штодня...
І — попел замест хаты.

Смяротны покліч да людзей
Вятрыска злы прыносіць,
А думкі шэрагам надзей
Ідуць праз лета ў восень.

Старэнькі дуб праз сто гадоў
Герояў помніць будзе.
Дык памянём сваіх дзядоў
Ад сэрца шчыра, людзі!

Чырвонай кропляй па траве
Рассыпаліся макі,
Дзе з сумам дуб стары пяе
Пра дні былой атакі.

Наказ

Бывай, дзяцінства, казак сны,
Святкуе чэрвень выпускны,
І столькі радасных трывог
Блукае мрояй між дарог...

Далёкі ранак. Выхадны.
Які ён быў, салдат вайны?
На здымку — выпускнік, як ты,
І марыў будаваць масты...

Яму ганяць бы галубоў.
Айчына кліча. Першы бой.
Шаптаў у скрусе летні гай:
«Жыві, сыноч, не памірай».

А ён за шэрым жураўлём
Узняўся ціха над зямлёй.
Імя — Мікола ці Іван...
Ды колькі іх схваў бур'ян.

Гартае час, як ліст гады.
На здымку хлопец малады...
Зірні ў лютэрка — гэта ты
Збудуеш за яго масты.

Спякотны чэрвень, выпускны.
Трава схавала след вайны.
Ляцяць над хатай галубы
Як памяць гора і журбы...

Шумяць палеткі збажыны,
А ў лузе — конік вараны.
Ты зберажы зямлі спакой,
За тых салдат, хлопчына мой.

Абеліскі

Узняты ў неба рукі абеліскаў,
На іх далонях боль, як успамін
Крывавай бойні з нелюдзем-фашыстам.
На той вайне застаўся матчын сын.

Мінаюць вёсны, адгулі гарматы,
Праменьчык лаічыць жыта на палях.
Вяртаюцца дамоў з вайны салдаты,
Нясуць спакой і цішыню ў руках.

І цягнікі страчае на вакзале,
Глядзіць у твар байца яна. Штораз
Пытаецца: «Мо сына сустракалі?»
Разгублена махаюць у адказ.

І шэпчуць вусны ціхую малітву,
Цягнік каб хоць аднойчы вёз...
Бягуць гады за той сталёвай ніткай,
Не высыхае матчын твар ад слёз.

Глядзіцца сонейка ў ручай празрысты,
У сінім небе — жураўліны клін...
Чакае маці. Шлях з вайны не блізкі.
Не вернецца. Стаў абеліскам сын!

Бліскавіца

Мільгнула ў небе бліскавіца,
Пярун парушыў цішыню.
Не страшна — гэта навальніца,
Яна грывіць не на вайну.

Ды водгук сэрца ветэрана
Крануў, як гул начных гармат.
Прымроў і земляка Івана —
Скасіў яго свінцовы град.

Як сам паўзе, паўзе наперад,
Дзе б'е варожы аўтамат.
Па ўсёй Еўропе, як хімеру,
Фашыста гоніць ён назад.

І перамог. Ля сцен Рэйхстага
Апошні залп даў аўтамат.
І мае ордэн «За адвагу».
Вясна выходзіць на парад.

Пярун ляціць грывотным рэхам,
Салютам весніх бліскавіц.
Вясёлка разальецца смехам
Дзяцей між майскіх навальніц.

І нівам усміхнецца сонца.
Напоўніць радасцю вясну.
Гляджу ў блакіт нябёс бясконцы —
І хай грывіць — не на вайну.

Віктар БЯЛЯЦКІ

Зямлянка

Ходзіць ціша лясная
Па сцяжыначках краю,
Аглядае свае рубяжы.
Бессмяротная памяць,
Партызанская слава
Каля вас застаецца, лясы.

Ой, зямлянка, зямлянка,
Дзён былых партызанка.
Помніць рацяў паход баявы.
А пры лесе сасновым,
Пры дубочку зялёным
Берасцянка пяе ля вады.

У змаганні народа
Надышла перамога.

Тут грывелі цяжкія баі.
А ў зямлянцы закрытай
І яшчэ не забытай
Ёсць акенца да новай вясны.

Увайшоў — не адступіш,
Да хацінкі прылучыш.
Памяць сэрцу, душы даражэй.
Пры стала — гімнасцёрка
І чырвоная зорка,
Кніга памяці даўніх падзей.

Не ўсіх вайна перамалала,
Не ўсе вярнуліся дамоў...
Глынулі хлопцы, як расолу,
Атак, агню, густых дымоў.

Хапіла ўсім, хапіла ўдосталь:
І бед, і броду, і крыві;
Бо не стаялі яны ўводдала,
Прымалі жорсткія баі.

Вайны не адыходзяць цені,
Як прывіды, стаяць ля нас...
Маўчым... І думаем нязменна
Пра той неўтаймаваны час.

О! Колькі іх тады стаяла
На рубяжах каля траншэй.
Смерць на вайне не шкадавала
Ані дарослых, ні дзяцей...

Ды Беларусь не кане ў лету —
Бо зло вайны перамагла!
Бо мірны шлях яе — да мэты —
Тым перамогу здабыла!

Віктар ШНІП

5.07.2010. Учора да дзесяці гадзін раніцы ўсю ноч ішоў дождж. Многія з-за гэтага не паехалі ў Вязынку на свята паэзіі. За амаль чатыры гадзіны я наслухаўся столькі розных вершаў і песень, што і сёння ад іх у вушах стаіць шум і тлум. Пасля імпрэзы пачалася навалніца і ўсе паэты маглі парадавацца дажджу, як дзеці. Такага міждажджлівага свята паэзіі ніхто не памятае, бо звычайна было спякотна цэлы дзень...

2.07.2011. Дождж. Пад ліпамі абляцелі цвет, як вялікія мёртвыя пчолы...

2.07.2011. Два тыдні назад у парку на Камсамольскім возеры былі жанчыны з маёй працы. Ім там усё спадабалася, а на «Птушыным востраве» яны бачылі толькі дзвюх варон, пра якіх так весела расказалі, што і мне захацелася на іх паглядзець. І вось сёння мы з Людмілай выбраліся на Камсамольскае возера. На жаль, увесь час ішоў дробны дождж. І ўсё ж гуляць пад парасонамі па парку было хараша. Зазірнулі мы і на «Птушыны востраў», дзе амаль адразу напаткалі дзвюх варон, якія, пакуль мы хадзілі, увесь час былі непадалёк, нібыта віжавалі за намі. І калі мы ўжо збіраліся дамоў, пачуўся паражоўны гудок і, нібыта вынырнуўшы з 19 стагоддзя, міма вострава ў дажджлівай прасторы праплыў белы цеплаход...

5.07.2011. Сёння ў маёй Людмілы Дзень народзін. Каб нешта талковае купіць і падарыць ёй, няма дастаткова грошай. Хацеў верш напісаць, але не напісаў. Знайшоў ранейшы, які канкрэтна прысвечаны Людміле:

*Ты ў мяне адна, нібыта неба раннем
Светлае, нібы царкоўнае віно,
У якім надзея, вера і каханне
Злітыя, нібыта ў сонца, у адно
Светлае, святое і, як кроў, зямное,
Без якога не пачнецца вечны шлях...
Дзень прайшоў і сум, нібы згарэла Троя.
Я з табой, як попел на тваіх нагах.*

10.07.2011. У Ракаве на доме Вячаслава Рагойшы, дзякуючы раённым уладам, скульптару Івану Міско і самому Вячаславу Пятровічу, была адкрыта мемарыяльная дошка з надпісам: «Гэты дом часта па-сяброўску наведваў класік беларускай літаратуры Уладзімір Караткевіч». Пасля ўрачыстасці Рагойша падышоў да мяне і сказаў: «Караткевіч глядзіць у бок тваіх Пугачоў!» — «І не дзіўна, што глядзіць у бок Пугачоў, бо ён там хоць і адзін раз, але ўсё-ткі бываў», — адказаў я, памятаючы тое, што мне расказвала мая цётка Валянціна Іосіфаўна, у якой, працуючы ў Пугачоўскай школе, жыў будучы доктар філалагічных навук Павел Дзюбайла. І да яго з Радашковіч часта ў госці прыходзіў супрацоўнік раённай газеты Адам Мальдзіс. Дзякуючы Мальдзісу, Караткевіч і быў у Пугачах...

22.07.2011. На вуліцы дождж. У пакоі змрочна. Мама спіць пад жоўтай коўдрай, як матыль пад апалым кляновым лістом...

23.07.2011. Раніцай хмары каля сонца, як вата, прыкладзеная анёламі да Божай раны...

У мамы пад падушкай каляндар «Родны край», з якога яна час ад часу адрывае лісты. Сёння ў мамы яшчэ 18 ліпеня...

1.07.2012. Высока-высока ў небе сама-лёт, як мамін срэбны крыжык у вадзе вечнасці...

30.07.2012. Учора ўдзельнічаў у свяце паэзіі «Ракуцёўскае лета-2012», прысвечаным Максіму Багдановічу. Нягледзячы на спёку, народу ў Ракуцёўшчыне сабралася чалавек дзвесце. Было шмат моладзі і дзяцей. Вярнуўся дамоў загарэлы, як камбайнер...

«З яе вецер скульптуру рабіў!» — сказаў мастак Эдуард Агуновіч пра Алесю Сівохіну, якая ў лёгкай, але не празрыстай сукенцы на свяце «Ракуцёўскае лета-2012» больш а тры гадзіны правяла на сцэне, даючы слова выступаючам...

3.07.2013. З Максімам ездзілі ў Пугачы. Я грады палоў, а сын касіў у садзе. У тры гадзіны з Палачанкі патэлефанаваў Лёня Шчарбінскі з прапановай прыехаць і забраць нас у Мінск. Мы адмовіліся, бо наш аўтобус з Пугачоў адпраўляецца ў сем вечара, а гэта яшчэ чатыры гадзіны, каб пабыць з роднай сялібай...

Крапіва і дзядоўнік адчуваюць, што ў хаце ўжо няма старых гаспадароў, і таму растуць і растуць...

Без бацькі ў скрынцы ўсе цвікі заіржавелі...

Соль скамянела, даведаўшыся, што гаспадары памерлі...

На градзе зялёная цыбуля яшчэ не ведае, што будзе залатой...

Вулей у суседскім садзе сярод высокай травы, як хатка Бабы Ягі...

Бацька са мной, як я з сынам, не хадзіў па палях каля вёскі. Бацьку проста не было калі...

Цяпер у бацькоўскай хаце жыве толькі гадзіннік...

12.07.2013. Першае апалае лісце — як выцвілія пад сонцам абгорткі ад цукерак, якія ў дзяцінстве я збіраў у драўляную скрыначку...

1.07.2014. Ізноў дождж, як восенню. У двары бязлюдна. Машыны пад дажджом стаяць, як сабакі, якіх выгналі з кватэр...

7.07.2014. Прайшоў дождж, і пад ліпамі з'явіўся россып жоўтага лісця. Іду праз сквер, як праз восень, якая яшчэ будзе...

9.07.2014. З зялёнай руды, што на дрэвах, падаюць, выплаўленыя сонцам, залатыя кроплі восеньскай лістоты...

10.07.2014. Месяц таму сваяк Леанід Жыткевіч з Навасёлка прывёз мне на працу мёду. Цяпер кожны дзень са слоіка бяру лыжачку пачастунку і выпіваю з вадой, і заўсёды адразу ўспамінаецца Леанід Станіслававіч, а разам з ім ягоная жонка Глафіра, потым мае бацькі, родныя Пугачы, аднавяскоўцы, дзяцінства, кветкі ў лузе, пчолы... І так адбываецца кожны дзень, і мне здаецца, што ўсё, што мне ўспамінаецца, жыве ў мёдзе з маіх родных мясцін...

1.07.2015. У Мінску прайшоў кароткачасовы дождж, як кароткаметражны фільм, дзе я быў у бясплатнай масоўцы...

Над дрэвамі бліснула маланка, загрымеў гром, і з кроны старой ліпы ўзляцелі вароны, як асмяленая лістота...

3.07.2016. Пад грымотнымі нябёсамі дождж збівае з дрэў жоўтую лістоту так, нібыта злудзецца, што тут без яго амаль восень наступіла...

Калі ты не ідзеш да вады, вада сама рана ці позна прыходзіць да цябе. З неба. І вада затапляе гарадскія вуліцы, як лабірынты Мінатаўра, у якіх тут жа спыняюцца машыны. І машыны стаяць разгубленыя, як іх гаспадары. І вада напаўняе перасохлыя забытыя рэчышчы, напамінаючы нам, што даўнія старыя шляхі да мора яшчэ існуюць. І вада размывае дарогі і сцяжыны, на якіх даўно няма тваіх слядоў, бо

ты сядзіш каля камп'ютара, як каля акна ў прыдуманым свет. І дождж ідзе, як Вадзяная Арда, захопліваючы ўсё перад сабою. І ты выходзіш на балкон і глядзіш на ваду, як на свой час, які стаў вадой...

28.07.2016. Мы былі ў ад'ездзе, а наша Міёна дваццаць дзён знаходзілася на ператрымцы. Калі я ўчора ранкам патэлефанаваў, каб даведацца, як яна там і ў які час яе прывязучу дамоў, гаспадыня сабачага гатэля сказала: «Усё з Міёнай добра! Яна ў нас на лецішчы, як на курорце!» Міёну прывезлі а палове дзясятнай. Як толькі наша малая ўбачыла мяне, адразу кінулася цалавацца, ледзьве не збіўшы з ног. У кватэру бегла, як у паратунак. Людміла была дома. Міёна і яе ўсю абцалавала. Потым доўга хадзіла па кватэры. Радавалася сваім цацкам. Паляжала на ўсіх сваіх любімых месцах, не забываючы праз хвіліну падысці да нас і палашчыцца. Гадзіны паўтары нічога не ела, а толькі час ад часу прагна піла ваду і глядзела запытальна: «Я дома ці мне гэта ўсё сніцца?»

2.07.2017. Дождж. Неяк сумнавата. Пачынаю думаць пра вясёлае і светлае. Прыгадваецца вандроўка ў Італію. Венецыя. Фларэнцыя. Піза. Рым. Ватыкан. Светла. Цёпла. У Венецыі з Людмілай і сябрамі сядзім на прыстані, звесіўшы ногі над вадой, у якой люструецца сляпучае сонца. У мяне абутак на нагах ледзьве трымаецца, і здаецца, што ён упадзе ў ваду і назаўсёды застанецца тут, у Венецыі. У вадзе блішчаць манеты. У нас сваіх няма. Кідаем цэнтры, каб зноў сюды прыехаць. Прыедзем! А пакуль што я ў думках паўтараю свае вандроўкі па Еўропе. У мінулым годзе былі ў Паланзе. Нібыта ўчора. Яшчэ ногі памятаюць Балтыйскую ваду і пясок. Сёлета нікуды не паехаў і не паеду. Гляджу Міёну. Цяпер яна ляжыць каля мяне і дрэмле. Ёй добра. Усе дома. Ці памятае яна Максіма? Ён хутка прыедзе ў адпачынак з войска. Чакаем. А дождж не перастае. Яму добра, бо ёсць людзі, якія яго любяць не менш, чым мы адно аднаго.

4.07.2017. Перад маім акном растуць густыя дрэвы, і дом, які насупраць нашага, ледзьве праглядаецца. На вуліцы дождж. Гляджу праз дрэвы, і раптам пра дом, які ледзьве праглядаецца, падумаўся, што ён пакінуты людзьмі. Ды і ў нашым жывём толькі мы — Людміла, я і Міёна. І мы наогул на востраве, над якім учора ляталі самалёты і верталёты, з якіх ніхто не заўважыў нас. Праўда, мы з балкона ім не крычалі і не махалі.

6.07.2017. Ліпы мядуюць. А пчол не чуваць і не відаць. Год таму ранкам і вечарам я ў шортах і рубашцы з кароткімі рукавамі выгульваў Міёну. А цяпер і ў курцы не заўсёды цёпла. І, ходзячы сярод ліп, думаю пра пчол, якім таксама холадна. І сонца, якое зрэдку праглядае з-за хмар, што плывуць з Балтыкі, я хачу параўнаць з напоўненай мёдам бочкай. І не параўноўваю. Цяпер сонца падобна на велізарны бурштын у халоднай вадзе сусвету...

7.07.2017. Вечар. У двары ціха. Святло ў вокнах як спалоханае. Раз, і патухла ў адным. Раз, і патухла ў другім. Людзі кладуцца спаць. А ты не хочаш. Ты глядзіш на чужыя вокны, як на чужыя сусветы, дзе існуе разумнае жыццё...

9.07.2017. Вечар. Акну завесіў. Уключыў святло. Адпачываю ад тлуму. Ластаўкі ў двары папіскаюць, нібыта напамінаюць, што яшчэ лета. А лета толкам яшчэ і не было. А восень ужо недзе за гарой. А ў нас у вёсцы — Юстынава гара. І калі мама казала, што ўжо восень за гарой, я

ішоў на Юстынаву гару і глядзеў на лес, што быў за ёй. Глядзеў доўга, пакуль не ўгледжваў над лесам коршака. І коршак быў для мяне восенню. Чаму коршак? Не памятаю. А цяпер прыдумляць няма жадання. Яшчэ сёння было лета.

13.07.2017. Прайшоў дождж. Размыў сцяжыну. Навымываў каменчыкаў, шкельцаў, недапалкаў, коркаў, драцінак. Іду, разглядаю і думаю пра дождж як пра археолага, які зрабіў раскопкі на сцяжыне і, нічога каштоўнага не знайшоўшы, сышоў з горада...

14.07.2017. Перад маім акном вецер шкуматае лістоту на дрэвах. Галіны гнуцца, патрэскаюць. Гляджу на дрэва, і мне здаецца, што яно спрабуе паляцець з нашага двара, але ніяк не можа адарвацца ад зямлі, на якой ляжыць асфальт...

14.07.2017. З Міёнай на Мухлі спыніліся каля яблыні. Яблыкаў няма. У небе высока-высока ляціць самалёт. Я глядзеў на яго і думаю пра вёску, пра бацькоў. Прыгадаў Лягезы, дзе да школы гадаваўся ў бабулі Ганны. Дзядзька Віця з цёткай Стасяй запрашалі прыезджаць. Можа, і прыедзем з Людай і дзецямі. Нядаўна, вяртаючыся з Пугачоў з сястрой Валяй і яе мужам і дачкой, праязджалі па гасцінцы каля Лягез. Вёскі цяпер не бачна з-за лесу. Калі я быў малым, у ляску пасвіў кароў. А так нярэдка прыходзіў да гасцінца, каб убачыць машыну, якая будзе праязджаць міма. Часам сядзеў паўдняя, каб убачыць хоць адну, а часам, праседаўшы амаль дзень, не бачыў аніводнай. Гэта было больш за 50 гадоў таму. Даўно! Колькі за гэты час людзей памерла і колькі нарадзілася! Уга колькі! Пакуль я прыгадваў дзяцінства, самалёт праляцеў. Да нас з Міёнай па сцяжыне прыблізілася старая з катом. Міёна хацела пабегчы да ката. Не пусціў. Старая ўзяла пушыстага гадаванца на рукі і хуценька прайшла каля нас.

18.07.2017. Прышоў з працы. Прылёг на мінуці і праспаў дзве гадзіны. Адчуванне, нібыта на працы не быў. Прыгадалася, як у вёсцы ў дзяцінстве часам клаўся спапаць пад вечар і прачынаўся, калі заходзіла сонца. Выходзіў на вуліцу і, глядзячы на захад, думаю, што дзень пачынаецца...

20.07.2017. Вечарэ. На Мухлі вакол азярыны тэпаюць парамі пажылыя, маладзейшыя ў спартоўках бегаюць, зусім маладыя ходзяць з каляскамі, у якіх немаўляты. Некаторыя сядзяць на лаўках. Праходжу міма азярыны. Я з сабакам. З вялікім. Усе баяцца. І я гляджу на жыццё вакол азярыны здалёку і чамусьці ўяўляю карціну Брэйгеля «Паляўнічыя на снезе», на якой растаў снег...

29.07.2017. Гэтым летам яшчэ рыбы не лавіў. Грыбоў і ягад не збіраў. Вогнішча не паліў. У рацэ не купаўся. Кепска. Але ж дзясяткі разоў бачыў, як узыходзіць сонца над горадам і як заходзіць, як свецяць зоркі, як поўня робіцца маладзіком, а маладзік ператвараецца ў поўню. І яшчэ шмат чаго б не ўбачыў, калі б не выходзіў з дому а палове шостаў раніцы і не гуляў позна вечарам па Мухлі. Някепска ўсё-ткі лета праводжу, а тым больш да восені яшчэ ёсць час папаліць вогнішча. Люблю вогнішчы! Я іх у дзяцінстве нават на ганку роднай хаты распальваў. Бацькі ганялі, крычалі, страшылі, а я распальваў і глядзеў на агонь як на сябра...

31.07.2017. У Пугачах на свяце вёскі мне і Людміле падарылі на вялікім-вялікім букеце пугачоўскіх кветак. Прывезлі дадому. Пах на ўсю хату! Ап'янець можна. Паставілі на балконе, каб увесць двор бачыў.

«Дарослыя» праблемы дзіцячай літаратуры

Пісаць для дзяцей няпроста. Ва ўсякім разе, куды цяжэй, чым для дарослых. Вось толькі не ўсе тыя пісьменнікі, якія лічаць сябе менавіта дзіцячымі, гэта разумеюць.

Каб пісаць для дзяцей, аднаго літаратурнага таленту недастаткова. Трэба яшчэ і ў сталым узросце захаваць штосьці дзіцячае ў душы, а гэта не ў кожнага дарослага атрымліваецца. Нездарма ж нават у такога таленавітага паэта, як Сяргей Ясенін, калі ён паспрабаваў напісаць штосьці дзіцячае, атрымалася, мякка кажучы, не вельмі. Уладзімір Маякоўскі з гэтым справіўся крыху лепш, але, пэўна ж, таксама зразумеў, што гэта не для яго таленту. Бо, хутчэй за ўсё, па нейкай прычыне не засталася рэштак дзяцінства ў іх дарослых душах.

А вось у Самуіла Маршака і Карнея Чукоўскага штосьці ад дзяцінства захаваўся. І таму іх вершы да гэтага часу з задавальненнем і цікаўнасцю ўспрымаюцца юнымі чытачамі. Як і дзіцячыя вершы майго вялікага сябра, таленавітага беларускага паэта Уладзіміра Мазго, які, на мой погляд, таксама здолеў захаваць у душы часцінку свайго далёкага дзяцінства.

Да дзіцячай прозы ўсё тое, што я адзначыў вышэй, таксама адносіцца. І наогул, як сказаў некалі Карней Чукоўскі: «Пісаць для дзяцей трэба гэтак жа, як і для дарослых. Толькі лепш». Цалкам падтрымліваю гэты выраз, бо лепей і сказаць немагчыма!

І вось яшчэ што. Пераважная большасць вядомых дзіцячых пісьменнікаў пачынала свой творчы шлях, ствараючы для дарослай чытацкай аўдыторыі. Не мае значэння, з паэзіі яны пачыналі, з прозы ці, наогул, з крытычных альбо публіцыстычных нарысаў, як той жа Карней Чукоўскі. А Самуіл Маршак, хоць свае дзіцячыя творы пачаў пісаць даволі рана, шліфаваў літаратурную мову выдатнымі перакладамі санетаў Шэкспіра, балад Роберта Бёрнса, вершаў Уільяма Блейка, твораў Кіплінга, Мілна, Осціна і іншых вядомых пісьменнікаў. Ды і Уладзімір Мазго пачынаў свой творчы шлях зусім не як дзіцячы паэт, і толькі потым, «набіўшы», як кажуць, руку ў паэзіі дарослай, звярнуўся да дзяцей.

На жаль, некаторыя пачынаючыя пісьменнікі (не пішу «маладыя пісьменнікі», бо ўзрост «пачынаючага» можа быць далёка і не юнацкі) чамусьці лічаць, што дэбютаваць у літаратуры можна менавіта з твораў для маленькіх чытачоў. Бо для іх, з пункту гледжання гэтых пісьменнікаў, куды прасцей што-небудзь напісаць. Ды і наогул — што яны разумеюць, маленькія...

А яны разумеюць! Ды яшчэ як разумеюць!

Калі спытацца ў маленькіх хлопчыка ці дзяўчыны, чым адрозніваецца дзіцячая кніга ад дарослай, то сярод розных адказаў можна пачуць і такія: дзіцячая кніга абавязкова з малюнкамі, а дарослая часцей за ўсё малюнкаў не мае, а калі і мае, то яны там не такія яркія і прыгожыя, як у кнізе для дзяцей. Што ж, даволі слушнае меркаванне, але, апроч малюнкаў, у дзіцячай кнізе і тэкст маецца. І ці заўсёды ён адпавядае якасці кніжных ілюстрацый?

Не сакрэт, што, заходзячы ў кніжную краму, некаторыя бацькі, набываючы кніжку для свайго маленькага сына альбо дачкі, таксама ў першую чаргу звяртаюць увагу менавіта на прыгожыя яркія карцінкі. А потым шчыра здзіўляюцца: такую, маўляў, прыгожую кніжку купілі, а дзеці яе поўнасю праігнаравалі. Пагарталі толькі, малюнкi перагледзелі... І ўсё!

І гэта не заўсёды таму, што тэкст у кнізе (у адрозненне ад малюнкаў), мякка кажучы, зусім графаманскі, хоць і такое здараецца часам. Дзяржаўныя выдавецтвы, вядома ж, такую кніжку не прынялі б,

Фота Кастуса Дробіва.

толькі вось акрамя іх існуюць і іншыя, камерцыйныя. Там за сродкі самога аўтара альбо спонсараў што заўгодна выдадуць, абы толькі грошы пералічылі. Але бывае такое, што аўтар па-свойму таленавіты і тэксты даволі прыстойныя ў яго атрымліваюцца, але...

Не засталася, на жаль, у дарослай душы такога пісьменніка рэшткаў уласнага дзяцінства, а без гэтага аніяк кнігі для дзяцей не стварыць! Я маю на ўвазе сапраўдную дзіцячую кніжку, якую б самі малыя з задавальненнем прачыталі. Менавіта прачыталі, а не проста малюнкамі кніжnymi зацікавіліся.

Складанасці ў дзіцячых аўтараў з напісаннем уласных твораў могуць узнікнуць яшчэ і таму, што паважаны аўтар не заўсёды цвёрда ўсведамляе, для якога канкрэтна ўзросту ён піша. Вядома ж, для дзіцячага, але...

З кнігамі для дарослых многа прасцей. Вядома ж, маюцца творы, якімі больш моладзь цікавіцца, але і многія людзі больш сталага ўзросту кніжку гэтую могуць прачытаць. Калі не з задавальненнем, дык хоць бы здэля цікаўнасці. І ўсё там, вядома ж, зразумеюць, хоць, магчыма, не з усім згодныя будуць.

З творами для дзяцей усё нашмат складаней. Кніжку для дашкольнай альбо малодшых школьнікаў падлетак чытаць не будзе, нецікавая яна яму. І, наадварот, дзіцячую кніжку для сярэдняга школьнага ўзросту малым нават не варта прапаноўваць усё па той жа прычыне: нецікавая яна ім ды і не зусім зразумелая, калі шчыра. І гэтай проста высновы некаторыя дзіцячыя аўтары ніяк зразумець не могуць.

Пачынаеш чытаць кніжку такога аўтара: здаецца, для зусім маленькіх яна. Ну, альбо для вучняў пачатковых класаў. І раптам нечакана складаны сюжэтны паварот, фразы занадта для вучняў-пачаткоўцаў мудрагелістыя... а праз нейкі час зноў зусім дзіцячы тэкст і сюжэт прасценькім робіцца.

Але ж хто дапаможа такому аўтару, хто падкажа, што ў творы ягоным не так? Сябры-пісьменнікі? Сумніўна, што выкажуць аўтару тое, што яму непрыемна будзе пачуць, бо гэтак можна і сяброўства страціць. Проста сябры? Ды яны хутчэй пахваляць, не звачаючы на недахопы, якія наўрад нават заўважаць. Літаратурныя крытыкі? А дзе іх узяць?

Вось тут я і падыходжу да самай галоўнай і балючай тэмы нашай дзіцячай літаратуры: амаль поўнай адсутнасці літаратурнай крытыкі ў дачыненні да яе.

Гэтая праблема, дарэчы, актуальная ў нашым літаратурным асяроддзі і ў дачыненні да крытыкі наогул. Праўда, што-тэднявік «ЛіМ» робіць усё магчымае, каб

у кожным, лічы, нумары хоць некалькі крытычных артыкулаў альбо аглядаў з'явілася. Аль гэта ў асноўным крытычныя артыкулы, якія тычацца літаратуры дарослай. Штомесяц у «ЛіМе» з'яўляюцца таксама кароткія агляды апошніх нумароў літаратурных часопісаў: «Полымя», «Маладосці», «Нёмана», і якая-нікая крытыка ў рэгулярных тых аглядах таксама прысутнічае. Але часопісы гэтыя не для маленькіх чытачоў — для дарослых. І крытычныя артыкулы, які з'яўляюцца на старонках «Полымя», «Маладосці», «Нёмана», таксама ў асноўным аб літаратуры дарослай...

А што ж з крытыкай у дачыненні да дзіцячай літаратуры?

Амаль нічога.

І гэта не таму, што «ЛіМ» адмаўляецца змяшчаць на сваіх старонках падобныя крытычныя артыкулы, ды і літаратурныя часопісы таксама не супраць. Іх проста туды не прапаноўваюць нашы крытыкі. Ну, альбо амаль не прапаноўваюць. Штосьці ўсё ж трапляе на старонкі «ЛіМа», вось толькі ці ўсё з таго, што трапляе, можна назваць крытычнымі разборамі дзіцячых кніг альбо асобных твораў?

Паспрабуйце разабрацца.

Уважліва гартую апошнія нумары што-тэднявіка. Вось «ЛіМ» № 19, і там маецца артыкул Мацвея Пашкоўскага «Вёска цмокаў: чытаем з бацькамі» на дзіцячую кніжку «Сказкі-улыбки для весёлых дошколаў» Алены Гневушавай.

Ведаецца, я б не назваў яго літаратурнай крытыкай. Гэта, хутчэй, нейкая своеасаблівая анатацыя кнігі. Спачатку Мацвей Пашкоўскі паведамляе чытачам, што «над адной вокладкай маляўніча аформленай кніжкам Галінай Івановай кніжачкі, адрасаванай дзецям дашкольнага ўзросту, сабраны адметныя, надзвычай захапляльныя гісторыі. Іх характар тлумачаць назвы кароткіх раздзелаў». Міжволі чакаеш нейкага крытычнага разбору гэтых самых раздзелаў, але аніякага разбору няма. Ідзе проста пералічванне раздзелаў, затым змешчаны кароткія звесткі аб аўтары кнігі, далей пажаданне Алене Анатолеўне як пачынаючаму аўтару новых поспехаў. І напрыканцы паведамляецца, дзе чытачы могуць набыць кніжку «Сказкі-улыбки для весёлых дошколаў».

Гартую нумары «ЛіМа» далей (у зваротным парадку, ад апошніх нумароў да больш ранніх).

Вось «ЛіМ» № 17, і там маецца крытычны артыкул Алеся Марціновіча «Тузін, які ў радасць» на апошнюю кніжку Уладзіміра Мазго «Пеўнік-спеўнік», што зусім нядаўна пабачыла свет у Выдавецкім доме «Звязда». Гэта, на мой погляд,

даволі прыстойны крытычны літаратурны артыкул, не з пералічэннем, а з уважлівым і прафесійным разборам твораў кнігі. Праўда, хоць якіх крытычных заўваг па кнізе Уладзіміра Мінавіча Алесь Андрэевіч так і не зрабіў, хоць, магчыма, улічваючы прафесійны ўзровень аўтара, там і няма больш-менш значных літаратурных хібаў і пралікаў. І нават нязначныя адсутнічаюць...

У гэтым жа нумары крытычны артыкул «Гэткі рыжы, гэткі хваткі» Іны Фраловай на кнігу пісьменніцы Алены Басікірскай «Быль пра шкодніка Сёму». І таксама амаль усё тут па справе, напрыканцы артыкула Іна Мікалаеўна нават робіць заўвагу аўтару, падкрэсліваючы, што «аўтарскі падыход да пакарання чытаннем» яна асабіста «знаходзіць спрэчным». Праўда, дадае далей: «калі гэта не было аўтарскай задумкай выклікаць дарослых на дыялог».

Два даволі неаблагія крытычныя артыкулы ў адным нумары штотэднявіка — гэта наогул цудоўна! Вось толькі, на жаль, у іншых вясновых нумарах «ЛіМа» за гэты год нічога падобнага мне не сустрэлася. Ні крытычных артыкулаў, ні нават артыкулаў-рэцэнзій альбо анатацый...

Толькі ў нумары трынаццатым знайшоў ажно два матэрыялы, якія тычацца менавіта дзіцячай літаратуры. Вялікі артыкул настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Атраднаўскай сярэдняй школы Любанскага раёна Ірыны Ленскай «Зярняты шчырасці і дабрыні. Мастацкая літаратура як сродак выхавання патрыёта і грамадзяніна» і значна меншы па памерах артыкул вядомага дзіцячага пісьменніка Міколы Чарняўскага «Словы цешаць, як крынічка...» аб зборніку «Верасок». Цікавыя і патрэбныя артыкулы, але да літаратурнай крытыкі яны аніякага дачынення не маюць.

Аб чым жа сведчыць усё тое, што я напісаў вышэй?

Аб тым толькі, што нават у параўнанні з літаратурнай крытыкай «дарослай» прозы і паэзіі літаратурная крытыка ў дачыненні да дзіцячай літаратуры знаходзіцца ў заняпадзе. Іншымі словамі, амаль адсутнічае.

У чым тут прычына?

Можа, у тым, што ў нас нестася сапраўдных літаратурных крытыкаў? Вось і даводзіцца некаторым пісьменнікам брацца за гэтую, мякка кажучы, не зусім сваю справу. І часцей за ўсё не па ўласнай ініцыятыве, а па просьбе той ці іншай рэдакцыі. Пісьменнік рэдакцыі не адмовіў, узяўся напісаць крытычны артыкул, але вельмі ж не хочацца яму псаваць адносіны з тым са сваіх кале, на кніжку якога рэцэнзія пішацца. Стрымана пахваляць твор куды прасцей, чым востра яго пакрытыкаваць, вось і з'яўляецца потым на старонках таго ці іншага часопіса альбо газеты, не паўнаважасная літаратурная крытыка, а своеасаблівае разгорнутая анатацыя ці нават рэклама твора...

Быць крытыкам няпроста. Тым больш, крытыкам прынцыповым, які не пабаіцца пакрыўдзіць сваім артыкулам калегу-пісьменніка, дакладней, яго твор. Не таму, што кепска да гэтага пісьменніка адносіцца, а таму, што ўбачыў у яго творы нейкія хібы і недахопы. Вядома ж, асабістая справа аўтара — прымаць гэтыя крытычныя заўвагі альбо поўнасю іх ігнараваць. На мой погляд, калі і не прымаць поўнасю, то, ва ўсякім разе, задумацца трэба...

І што ж тады здзіўляцца недахопу ў нас прафесійнай літаратурнай крытыкі? Тым больш літаратурнай крытыкі ў дачыненні да дзіцячай літаратуры. Бо тут не толькі аўтару дзіцячых твораў, але і крытыку, які аналізуе гэтыя творы, каб правільна адчуць твор, прапусціць яго праз сваю душу, трэба захаваць ва ўласнай душы хоць невялікі кавалачак такога далёкага дзяцінства. А гэта вельмі няпроста!

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Казала сонейка: «Жыць!»

Чаму паэт Рыгор Суніца ўзяў сабе такое «прыгожае паэтычнае прозвішча», не ведаў нават яго сябра Васіль Вітка, з якім яны да ўсяго і парадніліся дзякуючы сёстрам Эльцы і Гені Лерман. Першай стала яго жонкай, а другая выйшла замуж за Рыгора. Шмат хто з маладых пісьменнікаў, якіх ведаў, падбіраў сабе арыгінальныя літаратурныя прозвішчы: Апанас Канановіч стаў Апанасам Атавай. Аляксандр Сінічкін падпісваў творы як Алесь Жаўрук. Драматург Міхась Блісцінаў тады быў паэтам Міхасём Чаромхам. Толькі Васіль Вітка яшчэ прытрымліваўся ўласнага імя і прозвішча — Цімох Крысько. А вось будучы народны пісьменнік Беларусі Міхась Лынькоў, узяўшыся за вершы, зарэкамендаваў сябе Міхасём Васільком. Чаму выбраў такі псеўданім, не гаварыў. Як і Рыгор Суніца яму. А іх не толькі літаратура звязвала. Рыгор быў братам Міхася Ціханавіча. Свае артыкулы і пераклады падпісваў уласным прозвішчам ці крыптанімамі Р. Л., Р. Л-коў, Л.-оў, Р. Л. Апавяданне ж «Лыска» прапанаваў пад псеўданімам Рыгор Смелы. Суніцам падпісваўся толькі пад вершамі.

Згаданых літаратараў, як і некаторых іншых, можна назваць бабруйчанамі. Незалежна ад таго, дзе яны нарадзіліся, з'яднаў іх Міхась Лынькоў. Спачатку адказны сакратар рэдакцыі акруговай газеты «Камуніст», потым намеснік рэдактара, затым рэдактар. Стварыў Бабруйскі філіял «Маладняка», стаў кіраўніком яе. Апекаваў многіх, але і брата не забываў. Не толькі па сваяцтве, а з упэўненасцю, што, як і іншыя пачаткоўцы, талентам не абдзелены.

Нарадзіўся Рыгор у красавіку або маі 1909 года ў чыгуначнай будцы каля вёскі Старое Сяло на Рагачоўшчыне. Калі памёр бацька, Міхась служыў у Чырвонай Арміі, а сястра выйшла замуж. Пераехала ў суседнюю вёску Станькаў. Маці адна ставіла на ногі яшчэ траіх дзяцей, самым старэйшым з іх быў Рыгор. Таму і пайшоў рана на рамонтныя работы. Але праз тры гады маці загінула, трапіўшы пад пасажырскі цягнік. Дэмабілізаваўшыся, Міхась, які настаўнічаў у Свэржані, узяў іх да сябе. Потым з ім пераехалі ў Бабруйск.

Яшчэ ў Новым Сяле Рыгор пайшоў у школу. Працягваў вучобу ў Свэржанскай сямігодцы, а ў Бабруйску вучыўся ў 1-й беларускай сярэдняй. У адным класе з ім быў Барыс Мікуліч, класам вышэй — Аляксей Зарыцкі. Выдавалі рукапісны часопіс «Крок». Яшчэ да пераезду ў Бабруйск Рыгор паслаў у часопіс «Малады араты» нарыс «Свэржанскія камсамольцы». Яго надрукавалі ў лістападзе 1925 года ў № 16. З вершамі друкаваўся ў газеце «Камуніст», адзін з іх — і ў зборніку філіі «Маладняка» «Уздым». Так літаратуру ўзбагаціла новае імя — Рыгор Суніца.

Некаторы час па накіраванні гаркама камсамола загдаваў хатай-чытальняй у вёсцы Ахвоцічы Бабруйскага раёна. Быў запрошаны ў газету «Камуніст». Да ўсяго ў гарадской радыёгазеце «Пралетарскі рупар» арганізаваў і ўзначальваў літаратурны аддзел. Выступаў са сваімі творамі і па радыё. Жыў тым, што і перадаваў моладзь 1920—30-х гадоў:

*Сэрца з радасці рвецца з грудзей,
Затрымаць, закілізаць — няма сілы!
Жыццё ічасцем душу ўскалаціла.
Сэрца з радасці рвецца з грудзей.
Па-над сумам стайць крыж пахілы,
А у будучыні — столькі надзей...
Сэрца з радасці рвецца з грудзей,
Затрымаць, закілізаць — няма сілы!*

Твор гэты — трыялет. Абжываў і іншыя жанры. У вершы «На сконе дзён» — эпітафію, але ў падзагалок пазначана «Лірычная эпітафія». Ды, як даведаліся даведаныя чытачы, у сапраўднасці сексіна. У ёй шэсць строф, у кожнай з якіх па шэсць радкоў. Кожная новая паўтарае апошнія словы папярэдняй. Патрабавецца не-малое майстэрства. Яго і дасягнуў, зазірнуўшы ва ўнутраны свет старога селяніна, які не ведае, як паставіцца да змен на вёсцы, калі адбываецца абалуныненне зямлі. Не мог не зрабіць гэтага, бо, як сказаў пра яго Васіль Вітка, «юнак з незвычайна чуйнай душою і суровай ашчаднасцю да кожнага свайго слова, ён адразу ж вылучыўся сярод нас маштабнасцю вобразаў, значнасцю думкі». Адзначыў і тое, наколькі «чуйным быў малады паэт да гістарычнай драмы і да псіхалагічнай складанасці характару селяніна» ў гэтым творы.

Прычыніўся Рыгор Суніца і да монаверша, што складаецца з аднаго радка. Аднарадковіч (так называе гэты жанр Вячаслаў Рагойша) Рыгора Суніцы звязаны са здымкам, на якім ён з Анатолем Зарыцкім і Васілём Віткам. Яго ў 1934-м даслаў у Маскву, дзе першы з іх вучыўся ў інстытуце замежных моў. На адвароце надпіс:

«Ад шчырага сэрца вітаю Маскву
Рыгор Лынькоў. 27/1 — 34 г. Бабруйск».

Сям'я Лыньковых. Злева направа: Рыгор, Ціхан Васільевіч, Міхась (стайць), Алена Емяльянаўна, Мікола, Ганна і Пелагея, 1917 г.

У зноскы дадаў: «Амаль верш, больш нічога за тры гады».

Магчыма, і здагадваўся, што атрымаўся па сутнасці, монаверш. Ды сумняваўся, таму і з'явілася ўдакладненне «амаль верш». Праўдзівае і прызнанне аб тым, што не належаў да паэтаў, якія шмат пішуць. Пры яго жыцці было надрукавана толькі 20 вершаў. Праўда, многае не дайшло да публікацыі, а ў полымі вайны знікла.

Прыгадаў Рыгор Суніца і даўні паэтычны жанр — санет. Менавіта прыгадаў, а не напісаў. Санет яму напамніў... бег каня. Адлюстраванне гэта ў вершы «Рытмакапытгему другу». Змешчаны ў зборніку «Крывёю сэрца», што стаў у 1967 годзе пачаткам серыі «Бібліятэка беларускай паэзіі», каля вытокаў якой стаяла выдавецтва «Беларусь», ён стаў вяртаннем Рыгора Суніцы да сучаснага чытача. Там з'явіўся і яго партрэт, што стаў хрэстаматычным. Упершыню верш быў надрукаваны ў кастрычніскім нумары «Вясны» за 1930 год. Беларусь збіралася святкаваць 10-годдзе свайго вызвалення ад палякаў. Не героіку барацьбітоў за савецкую ўладу ён улаўляў, расказаў пра каня, які вынес з поля бою да ракі смерцельна параненую дзяўчыну-чырвонаармейца, а яна, паміраючы, «раны абмыла».

Твор цікавы і тым, што ў ім па-майстэрску спалучаны стыль, блізкі да апавядальнага. Тое, пра што гаворыцца, падаецца як факт: «Хвалі халодныя дыхалі смерцю», і «пырскі, як скаргі, ляцелі на бераг», «уздагонку гадзюкамі сыкалі кулі». Але гэтая спакойная танальнасць падманлівая. Далей рытміка набывае ўзрыўны характар. Узрушэнне, якое напаткала каня, паэт перадаў матывамі, характэрнымі для фальклору. Сама прырода аплаквае смерць Галі:

*Ў роспачы гнуліся
нізка вербы,
Пырскалі плакалі
сінія хвалі,
Скаліўся вечар
чырвонымі шчэрбамі,
Як памірала
на беразе Галя...*

Завяршэнне верша аптымістычнае: «А за узгоркам // сціхала бойка, // Чулася: грае // апошнім акордам. // Кавэскадрон // біўся з ворагам стойка, // Непераможнай // адвагаю горды». Слэдам гучыць сведчанне: «Гэта было. // А ці ж так не будзе? // Конь, ты у новую // бойку гатовы? // Ты пастарэў, // але дужы у грудзях, // І на капатах // не збіты падковы». У духу таго часу прамоўлена. У духу патрыятызму. Канешне, савецкага. Ён жа і дазволіў раздавіць фашысцкую навалу. Без яго Рыгор Суніца не напісаў бы і верш «Рытмакапытнаму другу». Без гэта і не з'явіліся б у канцы твора такія радкі: «І прад табой — // не бязмоцны паэта, — // Бачыў, склаў песню // такую, як ты: // Бяжыш, і твой бег // расцвітае санетам // І маршам паходным // звянец капіты!»

Відаць, з-за сваёй рэвалюцыйнай пафаснасці яго ўвагу прыцягнуў і Уладзімір Маякоўскі. Калі Дзяржаўнае выдавецтва БССР узялося выпускаць аднатомнік Уладзіміра Уладзіміравіча (выйшаў у 1940 годзе), стаў адным з перакладчыкаў. Перастварыў некалькі вершаў,

а паэму «Добра» — разам з Васілём Віткам. Перакладаў і з грузінскай, іспанскай, казахскай, нямецкай, польскай, украінскай, яўрэйскай моў. Апавяданне ж Леаніда Панцялеева «Пакет» выйшла асобнай кнігай. А п'есу Міхаіла Святлова «Казка» ў 1941 годзе паставіў Беларускі тэатр юнага гледача. Зарэкамендаваў сябе Рыгор Суніца і як крытык: «Творы Я. Купалы на ўкраінскай мове», «Мачыха» А. Бальзака», «Г'есы беларускіх драматургаў на сцэнах братніх рэспублік».

Верш Рыгора Суніцы «Раніца» — адзін з самых ранніх, напісаны яшчэ ў 1926 годзе. Нешта падобнае пісалі і яго аднагодкі. Але напісанае ім прыцягвае сваёй асаблівай настраёвасцю. Красу ўжо адчуваеш ва ўсёй паўнаце, хоць пакуль эпітэты, якія сведчаць аб яе непаўторнасці, адсутнічаюць. Толькі ў трэцім двухстроф'і з'яўляецца ярка выяўленая метафара, такая, якую, бадай, больш ні ў каго з паэтаў не знайсці: «Дыша ранне // Пахам со-таў, // Захад смочка // Шэрань-муць». Дастаткова паранання «захад смочка шэрань-муць», каб упэўніцца, наколькі верш «Раніца» Рыгору Суніцу ўдаўся.

Кароткая біяграфія яго стане паўнейшай, калі згадаць «Слова пра брата» Мікалая Лынькова. Прынамсі, дастаткова толькі аднаго моманту, каб упэўніцца, наколькі патрыятычным чалавекам ён быў, а любоў да Радзімы, роднай Беларусі спалучалася з жаданнем на справе даказаць сваю адданасць, не зважаючы на слабае здароўе: «Для Грышы стала вялікім ударам тое, што яму адмовілі ў прызыве ў армію. У яго адно вока было з дэфектам — вынік пападання каменем у час жыцця на чыгуны ў будцы пуцявых абходчыкаў Лыньковых. [...] Дык ён дзеля таго, каб у армію ўсё ж прызвалі, паступіў на курсы марзістаў пры гарваенкамаце, якія паспяхова скончыў, затым па яго настойлівай просьбе яму зрабілі якуюсьці аперацыю (не на вачах). Пасля ўсяго гэтага яго ўсё ж у армію прызвалі».

У 1936 года працаваў адказным сакратаром у газеце «Літаратура і мастацтва». Ад паэзіі адыхаў. А пераўвасабленнем па-беларуску асобных твораў пісьменнікаў, якіх ужо пераклаў, абмяжоўваць сябе не хацеў. Нечакана для гэтага з'явілася добрая нагода. Мікалая Ціханавіча пасля заканчэння Мінскага палітэхнікума сувязі накіравалі працаваць у Сталінабад, цяперашні Душанбэ. У гэты час «таджыкская піянерка Мамлакат Нахаігана пераўзышла рэкорд па ўборцы бавоўны (насперак усім даўнім звычаям пачалі працаваць абедзвыма рукамі, а не адной, як раней) і была ўзнагароджана ордэнам Леніна і асабіста ад Сталіна атрымала залаты гадзіннік. Грыша вельмі зацікавіўся Таджыкістанам і прасіў у лістах дасылаць яму падрадкоўнікі таджыкскіх вершаў». Але з гэтага нічога не атрымалася. І віноўнікам усяму стаў брат: «[...] Я яшчэ не ведаў як след мову (хаця праходзіў так званую таджыкізацыю), і яго просьбу не выканаў».

Апошні раз браты бачыліся ў сакавіку 1941 года. Ці то 6, ці то 7 чысла — Мікалай Ціханавіч запамятаў. Тады ён служыў ў Ташкенце ваентэхнікам 2-га рангу: «Грыша жартам казаў: не рангу, а 2-га шпангоўта». Жартаваў ён і падчас сустрэчы «ў Мінску на кватэры Міхася, а Грышава кватэра была там жа, на другі бок лесвічнай пляцоўкі на 2-м паверсе дома на Кальварыі». Зайшла гаворка, дзе і калі сустрэнуцца наступным разам: «Міхась больш, як заўсёды, маўчаў, я сказаў, што сустрэнемся дзесьці ў Дэлеці Бамбеі, а Грыша сказаў: «Не, сустрэнемся ў Ніцы»».

Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, Міхась і Рыгор Лыньковы, нават не развітаўшыся з блізкімі, накіраваліся да месца сваёй вайскавай прыпіскі. На жаль, Рыгору доўга ваяваць не давялося. Па адной з версій, ён загінуў у чэрвені 1941 года пры пераправе праз раку Бярэзіну. Вайна не пашкадавала і іх сем'і. Увосень таго ж года фашысты каля Старых Дарог расстралілі яго жонку з маленькай дачкой Аленкай. Гэтакі ж жудасны лёс напаткаў і жонку Міхася Лынькова Хану і іх сына Марыка. Пра гэты страшны эпізод Янка Маўр расказаў у апавяданні «Завошта?», напісаным у 1946 годзе. Жонка Рыгора Суніцы і яго дачка ў творы не згадваюцца. Але пісьменнік, праўдзіва і з нянавісцю да захопнікаў расказваючы, якое страшнае на зямлі зло фашызм, меў на ўвазе іх.

Пра апошнія адчуванні Рыгора Суніцы нам ніколі не даведацца. Магчыма, смерць напаткала яго імгненна. Адно несумненна: калі б застаўся жывы, годна выканаў бы свой вайсковы абавязак. Не ведаю, як хто, а я, прыгадваючы кароткі ваенны яго лёс, успамінаю два творы народных пісьменнікаў Беларусі — Васіля Быкава і Івана Чыгрынава. Яны таксама пра тых — лейтэнанта Іваноўскага з аповесці «Дажыць да світаньня» і пагранічніка Аляксея Балаша з «Самага шчаслівага чалавека», які былі ўпэўнены, што гітлераўцы будуць знішчаны.

Што да верша Рыгора Суніцы «Раніца», апошняе двухстроф'е яго і посул нам, жывым. Безумоўна, Рыгор Суніца, пішучы верш «Раніца», не здагадаўся, што матыў сонейка ў пра многія гады дазволіць чытачам, ведаючы яго далейшы лёс, паставіцца да гэтага вобраза інакш. Сонейка не толькі «кліч падала «Жыцьці!», але і настойвала «Жыві!».

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Пра птушчак

Малая сцэна Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек, што пачала працаваць у гэтым сезоне, працягвае запрашаць на сустрэчы. Яе адкрыццё дало пачатак адметнаму кірунку — «бэбі-спектакль», то-бок, для самых меленькіх. Для тых, хто толькі пачынае рабіць свае першыя крокі ў жыцці (у літаральным сэнсе!). Цудоўная магчымасць пачынаць спасцігаць свет — тэатр, таму што ў прыгожай і гульнявой форме ён увасабляе адзін з найбольш таямнічых цудаў, дадзеных людзям, — творчасць. А маленькія глядачы на такіх спектаклях не проста далучаюцца да творчасці іншых, а могуць у ёй паўдзельнічаць праз сутворчасць. Так было падчас спектакля «Матылькі». І вось пад заслону тэатральнага сезона чарговая прэм'ера — спектакль «Ківі» ў пастаноўцы Яўгена Карняга. З узроставай пазнакай «1+».

Марское ўзбярэжжа, на якім раскіданы каменьчыкі — не зусім маленькія, але мяккія, як падушкі, на якіх можна пасядзець ды пакоўзацца. Так і ёсць: калі дарослыя, якія прывялі дзетак у тэатр, уладкоўваюцца на лавах, то малыя з задавальненнем размяшчаюцца на падлозе, сярод тых самых каменьчыкаў, вельмі падобных на гальку на беразе мора (вось чаму арганізатары раіць браць для малых зменны абутак — яны ж могуць поўзаць і перамяшчацца па гэтым беразе як заўгодна). Правільна: так дзея адразу перад вачыма праходзіць, і ўсіх персанажаў можна добра разглядзець, а пры магчымасці нават пагуляць з імі. Вядома, калі не супраць стваральнікі, ці — у сітуацыі з «Ківі» — «арнітолагі» (у дадзеным выпадку гэта артысты, якія вядуць расповед пра жыццё птушак). А пры патрэбе з імі можна наўпрост кантактаваць: дапамагаць ствараць гукі шум ветру, шукаць адказы на іх пытанні і актыўна рэагаваць на з'яўленне крылатых пухнатых персанажаў — маленькіх і не вельмі, але прывабных, часам безабаронных. Бо акрамя галоўнай гераіні Ківі тут ёсць і іншыя персанажы з птушынага свету, за якімі цікава назіраць.

Але чаму ж Ківі? Гэтая птушка жыве далёка ад нас у Новай Зеландыі. Але яна павінна спадабацца малым: мы бачым пухнаты камічок, які вельмі хочацца прытуліць да сябе. Пры тым, што ў яе доўгая дзюбка і ўчэпныя лапкі, вельмі хутка становіцца зразумела: Ківі патрэбна абарона, бо гэтая птушка амаль не мае крыльцяў і не ўмее лятаць, а ходзіць па зямлі. Як жа няпроста ёй жыць і здабываць сабе харчаванне! Вось нават гарэзлівы і яркі матылёк (напамін маленькім глядачам пра папярэдні спектакль), разумеючы абмежаванасць Ківі, адлятае ад яе, а птушка, імкнучыся ўзляцець за ім, апынаецца

ў вадзе... Ой, бедная... Вылазіць на бераг уся мокрая, страшае кроплі і спрабуе сагрэцца — шкада маленькую. Ці можна паглядзіць?..

Гэты спектакль інтэрактыўны, і маленькім глядачам насамрэч можна даволі шмат — задача «арнітолагаў» — уцягнуць іх у дзею, зацікавіць у нейкай ступені гульнёй (напрыклад, пакарміць пелікана, закідваючы яму рыбку ў дзюбку — прамахнуцца нерэальна, таму малайцы ўсе). Але паколькі «арнітолагі» — гэта спецыялісты, якія шмат што ведаюць пра тых, каго даследуюць, то нам распавядаюць цікавыя, часам неверагодныя факты пра дзіўных птушак. Такая інфармацыя можа стаць адкрыццём і для дарослых, якія падчас спектакля могуць глядзець не толькі за дзеямі, але і за крэатыўнымі лялечнымі птушкамі: у якім выглядзе паўстане той ці іншы персанаж, як ён з'явіцца, чым адметны.

Ці ведаеце вы, напрыклад, якая птушка народжана, каб жыць у палёце і можа нават спаць у паветры? Хто гадамі не выходзіць на сушу і можа лятаць без узмаху крылаў? Ці навошта пелікану вялікая дзюба, ніжняя частка якой падобная на мех? Ці ведаеце, колькі кілаграмаў рыбы ў ёй змяшчаецца? А якая птушка мае доўгія ногі, доўгую шэю і доўгую тонкую дзюбку (але не бусел)? Ці вась яшчэ дзіўная істота з крыламі, якая можа спаць уніз галавой — але ці птушка?.. Карацей, вакол

Ківі цікавы свет з безліччу насельнікаў, і далёка не ўсе прызна ставяцца да птушчакі, якая ходзіць па зямлі і можа трапіць у небяспеку, бо сярод тых, хто ўмее лятаць, ёсць і драпежнікі... Цяжка аднаму ў такім непрадказальным свеце, але калі Ківі ўжо навучылася выбірацца з вадзі, то можа быць хітрэйшай за вялізных істот з доўгай дзюбай, за вусцішных кажаноў, ды павінна ж ёй урэшце пашчасціць — не можа птушчакі быць адна! І расквітнеюць краскі, а дрэва, што ўвесь час здавалася засохлым, засвеціцца знутры і выпусціць прыгожыя вялікія кветкі... Цуды жыцця так метафарычна іграюць у тэатры — і малыя, і дарослыя кажуць: «Ах...»

Перажываць за Ківі на працягу паўгадзіны — гэта значыць адчуць замілаванне і пяшчоту (які крохкі пухнацік!), спагаду (каб толькі з ёй нічога дрэннага не здарылася), смех і радасць, калі ў яе ўсё атрымліваецца. Але ж не без дапамогі артыстаў жыве перад намі гэты (і іншыя) персанаж. Артысты не хаваюцца ад глядачоў за заслонай ці дэкарацыямі, мы бачым, як яны кіруюць лялькамі — і ў гэтым такама цуд: бачыш, як персанажы ажываюць, што іх прымушае рухацца, як чалавек жываецца з героем. І як нараджаецца тэатр. Тое, што трэба, каб зачараваць ім. Тое, дзея чаго зладзілі тэатр для тых, каму крыху больш за год — але ўжо дастаткова, каб глядзець, слухаць, разумець, суперажываць і адчуваць чараўніцтва мастацтва. Нават калі пасля ёсць машымасць крануць ці паглядзіць істоту, якая спадабалася, ці сфатаграфавана з ёй. Тут магчыма ўсё, таму што гэта шчыры і сапраўдны тэатр. Прыдумалі і ажыццявілі пастаноўку аўтар і рэжысёр Яўген Карняг, мастак Вольга Дваравая, кампазітар Эрык Хацяновіч. Асобных слоў павялі заслугоўвае група артыстаў-«арнітолагаў»: Сафія Бурдо, Аліна Яршова, Дзіяна Іванова, Наталля Лёгіна, Юлія Марозава, Алякей Сянчыла, Уладзіслаў Соладаў, Ілья Соцікаў, Надзея Чэча.

Уся камада працавала на тое, каб маленькія глядачы раслі тэатраламі, аднойчы наведваючы пастаноўку ў малой зале Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек, захацелі прыйсці сюды яшчэ. Зразумелы падыход: вырашціць сабе глядача, з якім будзе больш проста знаходзіць паразуменне падчас складаных канцэптуальных пастановак для дарослых, якіх у тэатры лялек даволі многа (варта нагадаць пра гучную веснавую прэм'еру «На чорнай чорнай вуліцы»). І ёсць надзея, што Яўген Карняг, які ўвесну прызначаны галоўным рэжысёрам Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек, будзе трымаць высокі ўзровень спектакляў як для дарослых, так і для дзяцей, якія калісьці стануць дарослымі.

Ларыса ЦІМОШЫК
Фота Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек

«Вялікія гастролі» лета

Тры спектаклі пакажа ў Мінску Марыйскі дзяржаўны акадэмічны тэатр оперы і балета імя Эрыка Сапаева на наступным тыдні. Адметна, што, калі артысты Вялікага тэатра Беларусі адпачываюць, яго сцэна жыве, а глядзельная зала чакае публіку.

Гэты тэатр знаёмы айчыннаму глядачу, ён ужо выступаў у Мінску. І адзін з тых спектакляў, што прывязуць цяпер, можна было паглядзець раней. Але менавіта таму і прывязуць, што цікавасць да балета «Рускі Гамлет» (на музыку Людвіга ван Бетховена і Густава Малера) была вялікая: аўтрская харэаграфія Барыса Эйфмана прыцягвае. Але іншыя два балеты, што запланавалі для паказу ў Мінску гэтым разам, маюць пэўную інтрыгу для нашай публікі.

Па-першае, балет «Вайна і мір» Вячаслава Аўчынікава паводле рамана-эпапеі Льва Талстога, які ў нашым тэатры не пабачыш. А гэта значыць, што можна адкрыць для сябе новы твор у харэаграфіі народнага артыста Расійскай Федэрацыі Андрэя Пятрова, але рэдакцыю зрабіў заслужаны артыст Расійскай Федэрацыі, народны артыст Рэспублікі Марый Эл Канстанцін Іваноў. Цікава, як вялікі роман можна ўвасабіць у балете? Якія сцэны і эпізоды ўвайшлі ў пастаноўку?.. Паводле стваральнікаў, падзеі ўсіх чатырох тамоў адлюстраваны ў балете з усімі галоўнымі героямі і ўвасабленнем эпохі, калі ішла вайна з Напалеонам (дэкарацыі мастака Рыгора Бялова, мастак па касцюмах Вольга Палянская). Паказ балета адбудзецца 9 і 10 ліпеня. Варта паглядзець яшчэ і дзея таго, каб зразумець, наколькі ёмістае мастацтва харэаграфіі, калі можа адлюстравать сутнасць літаратурнага твора за колькі гадзін.

Што да літаратуры ў балете, то майстар яе ўвасабляць — харэограф Барыс Эйфман. Але яго спектакль «Рускі Гамлет» хоць і мае літаратурную

адсылку, насамрэч ніякага дачынення да твора Уільяма Шэкспіра. Паралель з яго героем, праўда, можна ўгледзець, разважаючы пра асобу Паўла І, сына Кацярыны II. Лібрэта, як і харэаграфію, Эйфман ствараў, маючы на ўвазе адлюстраванне стану чалавека, які існаваў у атмасферы варажасці, гвалту і хлусні. Што выдатна атрымліваецца ў гэтага харэографа — выклікаць моцныя эмоцыі, якія накладваюцца на веды (гэта ж рэальны гістарычны персанаж!), і свядомасць прадукцыруе думкі і высновы. Харэаграфія — гэта не толькі пра прыгажосць і вытанчанасць, у чым можна ўпэўніцца 11 і 12 ліпеня.

На заканчэнне гастроліў — 13 і 14 ліпеня — балет «Рамэа і Джульета» Сяргея Пракоф'ева, харэограф пастаноўшчык якога — народны артыст Рэспублікі Марый Эл Канстанцін Іваноў. І гэта цікава, таму што ў рэпертуары Вялікага тэатра Беларусі ёсць гэты балет — лібрэта і харэаграфія народнага артыста СССР і Беларусі Валянціна Елізар'ева (некалькі гадоў таму ён зрабіў новую рэдакцыю свайго балета, які меў каласальны поспех). Варта паглядзець, як падзеі, што адбываліся ў Вероне некалькі стагоддзяў таму (паводле Шэкспіра), трактуецца іншыя — і ў гэтым другая інтрыга гастроліў. Пастаноўшчык з Рэспублікі Марый Эл Канстанцін Іваноў і мастак Барыс Галадніцкі паказваюць вядомую гісторыю з новага пункту гледжання: прычына трагедыі — непарушны лад жыцця, які адолее той, хто гатовы ахвяраваць сабой (адраджэнская вера ў чалавека!). Але як гэта станцююць артысты з Іашкар-Алы?

«Вялікія гастролі» Марыйскага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета імя Эрыка Сапаева ў Мінску арганізаваны згодна з Усерасійскім гастрольна-канцэртным планам Міністэрства культуры Расійскай Федэрацыі.

Ларыса ЦІМОШЫК

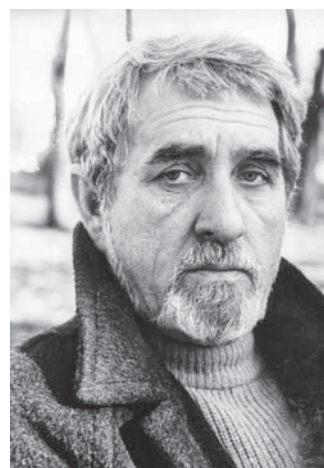
Эпоха Раеўскага

85 гадоў таму нарадзіўся Валерый Раеўскі, знакаміты тэатральны дзеяч, галоўны рэжысёр (з 1973 года) і мастак кіраўнік (з 1991 года) Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. 36 гадоў яго творчай дзейнасці ўвайшлі ў гісторыю пад назвай «эпоха Раеўскага».

Валерый Раеўскі стварыў больш за 40 непараўнальных спектакляў: «Што той салдат, што гэты», «Трыбунал», «Брама неўміручасці», «Пагарэльцы», «Плач перапёлкі», «Мудрамер», «Чорная панна Нясвіжа»... Супрацоўніцтва з галоўным мастаком Барысам Герлаванам і драматургам Андрэем Макаёнкам спрыяла таму, што кожная новая пастаноўка Раеўскага была святам, вялікай падзеяй у культурным жыцці краіны. Творчасці рэжысёра былі ўласцівыя вобразнасць, пераканаўчасць, метафарычнасць, імкненне да наватарства і глыбокі псіхалагізм, а яшчэ — бязмежная любоў да Купалаўскага. Вось як ён казаў: «Мне здаецца, самае галоўнае, што было і застаецца ў Купалаўскім тэатры, — свой тон... У гэтым тэатры ёсць надзвычайная жыццёвасць, праўдзівасць існавання... Тое добрае і каштоўнае, што закладзена ў падмурак, — невычарпальнае, перадаецца з пакалення ў пакаленне. Вызначае канстытуцыю маленькай дзяржавы, якой з'яўляецца тэатр».

Пакінуў гэты свет у 2011 годзе, але памяць аб яго ўкладзе ў развіццё культуры і сэння жыве ў Купалаўскім, у тым ліку ў спектаклі «Чорная панна Нясвіжа», які дагэтуль у рэпертуары. Гэтую загадкавую і вельмі прыгожую пастаноўку глядачы змогуць убачыць 15 ліпеня.

Дар'я ТАЛАЛАЕВА
Фота даслана аўтарам

Жывыя гісторыі мемарыялаў

Анімацыйны кінальманах «Мемарыяльныя комплексы Беларусі» напрыканцы чэрвеня ўбачыў свет на «Беларусьфільме». Праект, прысвечаны 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, апавядае пра комплексы «Ала», «Аперацыя Баграціён», «Помнік дзецям-ахвярам вайны», «Прарыў» і «Буйніцкае поле», створаныя на месцах трагічных падзей альбо гераічных бітваў часоў Вялікай Айчыннай вайны. Прэм'ерныя паказы з 27 чэрвеня кінастудыя ладзіць для галоўных сваіх глядачоў — у дзіцячых летніх лагерах, а пасля фільм можна паглядзець у кінатэатрах да канца года.

Адметнасць праекта ў тым, што ён сумішчае асаблівыя тэхналогіі, натурныя здымкі і анімацыю. Кожны фільм альманаха — самастойная гісторыя. Працавалі над ім вядомыя беларускія рэжысёры Канстанцін Андрушакін, Таццяна Кубліцкая, Наталля Касцючэнка, Ірына Тарасова, Аляксандр Ленкін і іншыя. Як адзначылі прадстаўнікі кінастудыі, калі на прэм'ерных паказах прэзентуецца 52-хвілінны метр, то пасля яго можна будзе ўбачыць і ў выглядзе асобных серый.

Як падкрэсліў падчас перадпрэм'ернага паказу намеснік генеральнага дырэктара «Беларусьфільма» Павел Скалабан, гэта кінааповед пра пяць знакавых мемары-

яльных комплексаў нашай краіны, і такі праект варты таго, каб мець працяг:

— Тэма Вялікай Айчыннай вайны, генацыду беларускага народа і падзвігу савецкай арміі невычарпальная. У ёй — вялікі выхаваўчы і ідэалагічны патэнцыял, таму мы будзем працягваць яе развіваць. Магчыма, туды ўвойдуць такія лакацыі, як Брэсцкая крэпасць-герой, Хатынь, Азарычы, Трасцянец, мемарыяльны комплекс пад Оршай «За нашу савецкую Радзіму»...

Рэжысёр Наталля Касцючэнка лічыць: «Для многіх гэтыя кінастужкі адкрыюць новую інфармацыю, новыя аб'екты, якія варта наведаць усёй сям'ёй. Я рабіла кінастужку пра Алу. Яшчэ жывая малодшая сястра маёй маці. І яна падчас вайны перажыла ўсё тое, пра што мы здымалі. Яна родам з тых мясцін. Многія эпізоды распавяла мне яна. І гэта ў тым ліку дапамагло стварыць аб'ектыўную карціну».

Усе часткі фільма атрымаліся глыбокімі. Іх абавязкова захацаць перагледзець. Ці то расповед пра помнік партызанскай славы «Прарыў», дзе рэжысёр Таццяна Кубліцкая паказала і палітру жыцця ваеннага часу, і мужнасць нашага народа, а таксама вялікую павагу да памяці мінулага і ўсведамленне неабходнасці перадаваць яе з пакалення ў пакаленне... Альбо эпізод «Аперацыя Баграціён», гледзячы які ловіш сябе на адзіным жаданні, каб такія падзеі сапраўды заставаліся толькі ўрокам і падручнікаў па гісторыі. І не давялося

больш нікому ніколі перажыць тое, праз што прайшла дзяўчынка-падлетак Каця Сусаніна. Яе імя ёсць сярод іншых дзяцей на «Помніку дзецям — ахвярам вайны», пра які распавялі ў фільме «Няспраўджаныя мары»...

— Вельмі ўдзячная маёй здымачнай групе за дапамогу і за творчасць. Сёлета 30 чэрвеня было 50 гадоў з дня адкрыцця помніка «Прарыў», стварыў яго вядомы скульптар Анатоль Анікейчык. Помнік вельмі выразны і для таго часу нават нявызвыс, бо ён лаканічны і вобразны, — дзеліцца рэжысёр Таццяна Кубліцкая. — Мне было цікава працаваць над гэтай тэмай. Пастаянна ўспамінала, што даводзілася перажыць людзям у нечалавечых умовах, але яны заставаліся людзьмі, здзяйснялі подзвігі цаной уласнага жыцця, як, напрыклад, лётчык Аляксандр Мамкін. Ёсць гісторыя, як партызаны ўратавалі 200 дзяцей з Полацкага дзіцячага дома, якія засталіся ў акупацыі. І вось апошні вылет лётчыка Мамкіна для яго закончыўся трагічна, але выжылі пасажыры...

Перапляценне ў кожнай з гісторый дакументалістыкі, анімацыі, якая змяшчае ў сабе столькі выразнасці, метафарычнасці — дазваляе стварыць той самы эффект прысутнасці для глядача.

Алена ДРАПКО
Фота Лізаветы ГОЛАД

Дынамічна, маладзёжна і стыльна!

Пра што новы фільм маладога рэжысёра Кірыла Халецкага

Пасля паспяховага дэбютнага фільма «Кіношнікі» маладога беларускага рэжысёра Кірыла Халецкага аматары айчыннага кіно, пэўна, з цікавасцю чакалі, пра што ж будзе яго наступная работа. І вось нарэшце з'явілася навіна: «Беларусьфільм» запустіў новы маладзёжны фільм пад рабочай назвай «Культурны код», а яго рэжысёрам-пастаноўшчыкам стаў той самы Кірыл Халецкі, які ў свае 23 гады ўжо ўварваўся ў топ беларускага кіно і працягвае здзіўляць.

— Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь праявіла ініцыятыву: патрэбна зняць фільм на тэму дзяржаўных сімвалаў — герб, гімн і сцяг нашай краіны. Самым прынцыповым быў момант, што павінна атрымацца сучаснае маладзёжнае цікавае і дынамічнае кіно, а не нейкая агітацыя, — расказвае Кірыл Халецкі. — На гэтую ж тэматыку, дарэчы, плануецца некалькі праектаў «Беларусь-

фільма». На дадзены момант кінастудыя працуе над стварэннем анімацыйнага фільма для глядачоў дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Таксама, наколькі я ведаю, будзе і фільм для больш сталага ўзросту, мне ж дасталася ніша — моладзь.

Паводле слоў рэжысёра, ніякіх жорсткіх творчых рамак перад ім не ставілі. Асноўныя ключавыя патрабаванні — абавязкова паказаць у кадры рэспубліканскі аўтапрабег і акцыю «Спяём гімн разам». Аднак, нягледзячы на такую, здавалася б, ідэалагічную падаплёку, Кірыл Халецкі запэўніў, што ён вельмі акуратна ўплёў усе пажаданні Міністэрства культуры ў свой сцэнарый. Рэжысёр упэўнены, што патрыятычнае кіно можа быць небанальным і цікавым.

Ён прызнаўся, што з ахвотай узяўся за новую работу. Над сцэнарыем было цікава працаваць, бо расказаць пра важнасць дзяржаўных сімвалаў і іх значэнне нестандартна — гэта хоць і адказны, але вельмі захапляльны працэс.

— Для мяне гэта свайго роду творчы выклік, бо фільм будзе ў нечым нават новым — са змешанымі формамі. Ён аб'яднае ігравую частку і дакументальную, — паведамляе Кірыл Халецкі. — У стужцы будуць каментарыі экспертаў і апытанні жыхароў сталіцы на вуліцах Мінска. Так, хронаметраж «Культурнага кода» не вельмі вялікі — усяго 26 хвілін, таму занадта не разгонішся, але я пастараўся ўкласці ўсё самае галоўнае.

Кірыл Халецкі перакананы: глядача гэты фільм зацікавіць яшчэ і тым, што ў ім будзе паказана беларуская сталіца з прыгожай архітэктурай. Удалося задзейнічаць вельмі многа лакацый Мінска — усім нам знаёмыя і любячыя месцы: Вялікі

тэатр оперы і балета, набярэжная парку Горкага, цэнтр сталіцы побач з ГУМам і г.д.

Зразумела, усіх сакрэтаў здымачнага працэсу рэжысёр адкрываць не стаў. І ўсё ж самае важнае і асноўнае даведацца атрымалася.

Дык хто яны, галоўныя героі? Іх двое — юнак і дзяўчына. Іх ролі выконваюць ужо вядомыя актёры Уладзіслаў Соладаў і ўзыходзячая зорка беларускага кінематографа Дар'я Лазарчык. І гэта вельмі сімвалічна, бо Дар'я — выпускніца гэтага года і, па сутнасці, іграе саму сябе.

— Галоўныя героі фільма «Культурны код» — выпускнікі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, перад якімі стаіць задача — зняць дакументальны фільм пра беларускія дзяржаўныя сімвалы — гімн, герб і сцяг. Мне падалося вельмі цікавым зрабіць дзяўчыну рэжысёрам (ёй давядзецца сутыкнуцца з гэтай складанай прафесіяй), а хлопца — апэратарам, каб гэта было нестандартным ходам, — распавядае Кірыл Халецкі. — Нас чакае пэўны творчы канфлікт паміж двума героямі на тэму мастацтва, правільнасці і патрэбнасці тых ці іншых рэчаў. Для мяне як аўтара сцэнарыя было таксама вельмі важна праз пэўныя дэталі, думкі галоўных герояў адлюстравать сваю асабістую грамадзянскую пазіцыю. Гэта будзе вельмі актуальны фільм для нашага часу! Героі разважаюць на такія важныя тэмы, як, напрыклад, з'ехаць са сваёй краіны ці застацца ў ёй. Гэта будзе паказана як разважанне сучаснага маладога чалавека пра сваё жыццё сёння, пра свае мары і хваляванні.

Кірыл Халецкі спадзяецца, што фільм чакае добрая экранная гісторыя, бо гэта будзе сапраўднае якаснае кіно, дынамічнае і стыльнае.

— Вельмі хочацца, каб фільм запомніўся глядачу! — выказаў надзею малады рэжысёр.

Ірына ПРЫМАК

Саюз гарадоў-пабрацімаў

У межах Дзён культуры горада Краснаярска ў Мінску ўпершыню на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі выступіў Краснаярскі камерны аркестр. Музыканы саюз гарадоў-пабрацімаў прадставіў яркую праграму ў Магілёве, Мінску і Полацку. Важным дапаўненнем стала фотавыстаўка слаўтых мясцін Сібіры.

Краснаярскі камерны аркестр пачынаў сваю дзейнасць як імправізаваны студэнцкі калектыў, які пазней стаў візіткай горада. За 30 гадоў свайго існавання аркестр даў больш чым 2000 канцэртаў. Праграмы заўсёды вылучаюцца высокім выканальніцкім узроўнем, драматычнасцю, разнастайнасцю інтэрпрэтацый. Гастролі калектыву праходзілі ў Італіі, Францыі, Іспаніі, Германіі, Аўстрыі, Польшчы, Кітаі і Партугаліі. У склад аркестра ўваходзяць найлепшыя выпускнікі Сібірскага дзяржаўнага інстытута мастацтваў імя Д. Хварастоўскага. Многія з іх — вучні заснавальніка і нязменнага мастацкага кіраўніка, галоўнага дырыжора Міхаіла Бенюмава. Дзякуючы гэтаму аркестр валодае ўласным творчым почыркам.

Самым маштабным праектам калектыву з'яўляецца Міжнародны фестываль камерна-аркестравай музыкі «Азія — Сібір — Еўропа», які праходзіць з 2001 года. Кожны год у публікі з'яўляецца магчымасць упершыню пачуць творы, спецыяльна напісаныя вядомымі кампазітарамі для выступлення камернага аркестра на фестывалі. Творчы патэнцыял калектыву прыцягвае сучасных кампазітараў: прагучалі сусветныя прэм'еры

Адыя Коргі, Хорхе Боса, Івана Батыстона, Міхаіла Аркадзева, Уладзіміра Панамарова, Уладзіміра Пароцкага, Алега Пастытава, Эніота Шнайдэра, Сяргея Янковіча і іншых.

Гастролі Мінску сталі працягам супрацоўніцтва расійскіх і беларускіх музыкантаў на XXI Міжнародным фестывалі камерна-аркестравай музыкі «Азія — Сібір — Еўропа», які аб'яднаў аркестр і віртуозаў з Беларусі — заслужаную артыстку Рэспублікі Беларусь, салістку Сафійскага сабора горада Полацка Ксенію Пагарэлу (арган) і лаўрэата міжнародных конкурсаў, салістку Беларускай дзяржаўнай філармоніі Вераніку Прадзед (цымбалы).

У праграму ўвайшлі сусветна вядомыя творы знакамітых кампазітараў: «Маленькая начная серэнада» Вольфганга Амадэя Моцарта, «Серэнада для струнных» Пятра Чайкоўскага, «Канцэрт для цымбалаў з аркестрам» Уладзіміра Кур'яна. Традыцыя Краснаярскага калектыву — выкарыстоўваць новыя і незвычайныя інструменты. У мінулым годзе жыхароў Краснаярска вельмі ўразіла таленавітае выкананне на цымбалах Веранікі Прадзед. Гэты інструмент упершыню прагучаў на сібірскім сцэне. Пасля фестывалю ў цымбалісткі засталіся цёплыя ўспаміны. У якасці эксперта Вераніка Прадзед выступіла перад вучнямі музычнай школы класа цымбалаў. Яго

амаль 30 гадоў назад арганізавала беларуска, якая пераехала ў Краснаярск за мужам-ваенным. «Маленькі кавалачак Беларусі ў халоднай Сібіры», — дзеліцца Вераніка Прадзед. Таму сёлета было вырашана працягнуць супрацоўніцтва, але ўжо ў Рэспубліцы Беларусь.

Выбраныя для праграмы музычныя творы, на думку галоўнага дырыжора і мастацкага кіраўніка Міхаіла Бенюмава, паказваюць адзінства нашых краін, цесную сувязь паміж народамі і культурамі. «Серэнада для струнных» Пятра Чайкоўскага сімвалізуе расійскую культуру, «Канцэрт для цымбалаў з аркестрам» Уладзіміра Кур'яна, у якім прыняла ўдзел Вераніка Прадзед, — беларускую, а «Маленькая начная серэнада» Вольфганга Амадэя Моцарта стала міжнародным фундаментатам для музычнага яднання. «Сібір — гэта своеасаблівы цэнтр зямнога шару, найвялікшы культурны скарб усяго свету. Адной з мэт нашай канцэртнай дзейнасці з'яўляецца аб'яднанне дзвюх культур — Усходу і Захаду», — падкрэсліў Міхаіл Бенюмаў.

У 2023 годзе Краснаярскі камерны аркестр атрымаў статус «Асабліва каштоўны аб'ект культурнай спадчыны Краснаярскага краю».

Фотавыстаўка стала яркім дапаўненнем музычнай праграмы. Экспазіцыя знаёміць са слаўнымі мясцінамі Сібіры і Краснаярска. Асабліва цікавым экспанатам з'яўляецца фотаздымак грамадскай арганізацыі «Мясцовая беларуская нацыянальна-культурная аўтаномія г. Краснаярска», што яшчэ раз падкрэслівае цесныя сувязі паміж нашымі дзяржавамі.

Лізавета КРУПНЯНЬКОВА,
фота аўтара

Агульная трагедыя

Гастролі працягваюцца... У Беларускай дзяржаўнай філармоніі напярэдадні Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь і 80-годдзя вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў выступіў ансамбль песні і танца Рэспублікі Комі імя Віктара Марозава «Ася кыя» («Ранішнее світанне»). Праграма «Паклонімся вялікім тым гадам» аб'яднала нацыянальную ідэнтычнасць комі і памяць пра трагічны падзеі агульнага мінулага.

Дзяржаўны ансамбль песні і танца «Ася кыя» — гэта першы прафесійны мастацкі калектыў рэспублікі, які захоўвае старадаўнія традыцыі народнай творчасці. Калектыў з'яўляецца лаўрэатам усесаюзных і ўсерасійскіх конкурсаў, удастоены Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Комі імя Віктара Савіна. Характэрная рыса творчасці «Ася кыя» — спалучэнне фальклору з сучаснымі музычнымі тэндэнцыямі. Ансамбль песні і танца ахоплівае розныя сферы мастацтва, што ўжо 85 гадоў прываблівае гледачоў з розных краін.

У Беларусь прыехаў упершыню. Краіны аб'яднала агульная трагедыя — Вялікая Айчынная вайна. Напярэдадні 80-годдзя вызвалення Рэспублікі Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў Ансамбль песні і танца «Ася кыя» прадставіў на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі ваенна-патрыятычную пра-

граму. Прагучалі вядомыя песні «Качуша», «Дзень Перамогі», «Смутлянка» і іншыя. Аркестр, хор і балет раскрылі складаную і драматычную тэму з розных бакоў. Там, дзе немагчыма перадаць эмоцыі цэлам, дапамагае музыка. Галоўны балетмайстар Ганна Паздзеева лічыць, што гэтая тэма заўсёды актуальная. «Усіх нас закранулі гэтыя крывавыя падзеі. У мяне ў самой прадзед пахаваны ў брацкай магіле ў Гомелі. Важна помніць і захоўваць памяць для будучых пакаленняў», — дзеліцца Ганна Паздзеева.

Другі блок канцэрта прадставіў самабытную нацыянальную культуру Рэспублікі Комі. У 2029 годзе там будзе адзначана 1000-годдзе народа комі. Яркія традыцыйныя касцюмы падобны на адзенне жыхароў расійскага паўночнага захаду. Жаночыя сукенкі вылучаюцца насычанымі колерамі, вышыўкай і спалучэннем некалькіх відаў тканін. Важнай часткай касцюма з'яўляецца галоўны ўбор. Такой

па ініцыятыве боку, які прымае, вырашылі аздобіць праграму нацыянальным каларытам. Цёплы прыём беларускай публікі Аляксандр Цітарэнка згадвае з усмешкай: «Мы хваліліся, як успрымаць тут другое аддзяленне канцэрта, насычанае нашымі нацыянальнымі асаблівасцямі, але ўсё прайшло цудоўна!»

Лізавета КРУПНЯНЬКОВА

Перад Амура стралой — Грозны не герой

Вялікі князь маскоўскі і ўсёй Русі Іван Васільевіч, які з 1533 года стаў першым абвешчаным царом яе, больш вядомы не як Іван IV. У гісторыю ён увайшоў як Іван Грозны, асоба неардынарная. Менавіта Грозны, хоць нямала ахвотных падаць яго Іванам Жаклівым. Не задумваюцца аб тым, што паміж гэтымі, здавалася б, блізкімі словамі існуе розніца. Грозны, як даводзіць «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы», — чалавек «суровы, жорсткі ў абыходжанні з іншымі». А яшчэ «страшны». Жаклівы — той, які «выклікае вялікі жах і таксама вельмі страшны». Але пры ўсім недахопах (нават асабіста караў многіх, садзіў на кол) ён шмат зрабіў для сваёй дзяржавы. На завяршэнні яго праўлення Русь стала памерам больш за ўсю Еўропу. Вельмі любіў і жанчын. Аднак і тут праявіў свой наравісты характар: каханне лёгка пераходзіла ў нянавісць. Няўдзячны лёс быў накіраваны і яго восьмай жонцы баярыні Марыі Нагой. Збіраўся пастрыгчы яе ў манашкі, каб ажаніцца з пляменніцай англійскай каралевы Элізабет Цюдор — Мэры Гасцінг. Ды хоць конь на чатырох нагах, і той спатыкаецца. Усё было б добра, калі б не ўмяшалася Кацярына Ягелонка.

Велікакняжацкі прастол — гэта спакусліва

Кацярына Ягелонка была малодшай сястрой вялікага князя літоўскага і польскага караля Жыгімонта II Аўгуста. Як і яе сястра Ганна, з маленства выходзілася ў строгасці. Да ўсяго маці, чалавек уладны і сваявольны, калі падраслі, ніяк не магла падабраць ім дастойных жаніхоў. Скончылася тым, што яны заседзеліся ў дзеўках. Можна ўзняць пытанне: а якое дачыненне да гэтага мае Іван Грозны? Навошта яму патрэбны былі нейкія, на яго погляд, векавухі, калі і так дастойных нявест ставала. Праявіў бы жаданне — многія захацелі б выйсці за яго замуж. Ды звярнуць увагу на сясцёр яго прымуслі палітычныя абставіны.

Прычына ў тым, што Іван Грозны з'яўляўся сапраўдным дзяржаўнікам. Тое, што Русь па памерах стала большай за Еўропу, канешне, было дасягнута не адразу. Яшчэ ў 1558 годзе напаў на Лівонію, каб мець выхад да Балтыйскага мора. Атрымаў некалькі перамог. Ды летам наступнага года лівонцы падпісалі дамову з Вялікім Княствам Літоўскім. Большая частка іх дзяржавы трапіла пад пратэктарат Княства, астатняя далучылася да Швецыі і Даніі. У выніку ў Івана Грознага адразу з'явілася некалькі патэнцыяльных праціўнікаў. Аднак ад баявых дзеянняў не збіраўся адмаўляцца.

Акурат у гэты час, на пачатку жніўня 1560 года, памерла яго першая жонка Анастасія Раманава. Калі ж крыху адышоў ад страты, выйце ўбачыў у парадненні з Жыгімонтам. Узяўшы ў жонкі адну з яго сясцёр, атрымаў бы надзейнага саюзніка. Спачатку Іван Васільевіч паставіўся да гэтага неспраможна. Але найбліжэйшыя паплечнікі баяры Міхаіл Сукін і Рыгор Шапкін улічылі і такія варыянты. Першы з іх параіў упісаць у будучую шлюбную дамову пункт аб перадачы Русі часткі прыбалтыйскіх зямель, Іван Грозны прапанаваў зацікавіўся. Калі ж Шапкін напамніў, што Жыгімонт хворы і бяздзетны, зусім узрадаваўся. Пасля смерці князя Іван Васільевіч як муж яго сястры зможа прэтэндаваць на велікакняжацкі прастол.

— А чаму б не стаць мне і польскім каралём?! — яго позірк зрабіўся як бы затуманены, адчувалася, што ўжо плыве на хвалях пакуль не здзейсненых мар. Ды нечакана схамкнуўся: — Для мяне дастаткова быць і вялікім князем літоўскім! — сказаў так упэўнена, нібы ўсё даўно вырашана.

— Тады трэба дзейнічаць! — дружна, ледзь не перабіваючы адзін аднаго, запэўнілі яго Сукін і Шапкін.

Знайсці жонку няпроста

Праз некалькі дзён, праводзячы іх у дарогу, Іван Васільевіч даў такі наказ: «Едучы дарогаю до Вильны, раз-узнавать накрепко про сестер королевских, сколько им лет, каковы ростом, как телны, которая из них лучше? Которая из них будет лучше, про ту и говорить королю». Перад гэтым напамніў: «Дзейнічайце, як самі палічыце патрэбным. Толькі, — яго твар стаў суровым, — не вяртайцеся, пакуль не высветліце, каторая з сясцёр можа стаць маёй жонкай».

Паслы ўжо ведалі, што малодшай сястры Жыгімонта Кацярыне, ці, як яе клічуць па-польску, Катажыне, трыццаць тры, Ганна старэйшая за яе на тры гады. Па прыездзе аб мэце свайго візіту не гаварылі. Абмяркоўвалі з каралём спрэчныя моманты ва ўзаемаадносінах паміж двума дзяржавамі. Хоць разумелі, што ён ужо

Кацярына Ягелонка.

ведае аб сапраўднай прычыне іх прыезду. Не сумняваліся ў паразуменні. Як жа здзівіліся, калі Жыгімонт іх жаданне паглядзець, каторая з яго сясцёр прыгажэйшая, палічыў абразлівым.

На другі дзень зусім не захацеў думаць пра агледзіны. Выйсце са складанай сітуацыі падказаў паслам Мікалаю Радзівіл Чорны, да якога Жыгімонт заўсёды прыслухоўваўся. Ён прапанаваў убачыць сясцёр у час богаслужэння ў касцёле. Аднагалосна аддалі перавагу малодшай. Не толькі з-за яе ўзросту. Кацярына была прыгажэйшай, паводзіла сябе так, што выклікала давер.

Па вяртанні ў Маскву аб гэтым паведалі Івану Васільевічу. Прызналіся, што перамовіліся аб мэце свайго прыезду з нявестай. Яна адказала згодай. Разумела, што гэта не проста магчымасць нарэшце выйсці замуж. Жыгімонт з іх выбарам пагадзіўся.

Толькі радаваліся «сваты» рана. Як і сам Іван Грозны. Прыдворная шляхта ў Польшчы абурылася. У Кароне і Княстве строга прытрымліваліся напісанага правіла, паводле якога малодшая сястра выходзіла замуж пасля старэйшай. Жыгімонт пагадзіўся. Прапанаваў Івану Васільевічу ажаніцца з Ганнай ці чакаць, калі ў яе з'явіцца жаніх. Аднак галоўная нечаканасць была наперадзе. Калі каралеўскае пасольства ў пачатку 1561 года прыбыло ўдакладніць пытанні, звязаныя з жаніцьбай, гасудар Русі гаворку павёў аб валоданні ўсёй Лівоніі. Пра Кацярыну ні слова не сказаў, а яны пабаяліся пра гэта напамінаць.

Разменная манета — нявеста

Жыгімонт II Аўгуст, даведаўшыся, месца сабе не знаходзіў. Хоць гэта працягвалася нядоўга. На руку Кацярыны з'явіўся новы прэтэндэнт — малодшы брат шведскага караля Эрыка XIV Вазы — Юхан, ён жа фінляндскі герцаг Ян. Будучыя жаніх і нявеста спадабаліся адно аднаму. Нічога не меў супраць і Жыгімонт. Але як быць з Ганнай? Што зрабіць, каб і Бога не гнявіць, і чорту дагadzіць? Юхан паклікаў на падмогу свайго адзінокага брата Мангуса, герцага Астрагоцкага. Ды той палічыў Ганну старой. У гэтай сітуацыі яна павяла сябе годна. Па просьбе Кацярыны сказала брату, што не збіраецца перашкаджаць малодшай сястры выходзіць замуж.

Вяселле Кацярыны Ягелонкі адбылося 4 кастрычніка 1562 года. Маладыя пасяліліся ў замку Аба ў Фінляндыі. Іван Васільевіч, атрымаўшы адмову ад Жыгімонта, у жніўні 1561 года ажаніўся з Марыяй Цемруковай, да хрышчэння князеўнай Кучаней, дачкой кабардзінскага князя Цемрука. Што да Юхана, то ён быў удзячны Жыгімонту за тое, што дазволіў шлюб. Каб зрабіць цесцю прыемнае, пачаў угадваць брата аддаць Кароне і Княству тэрыторыі, якія Швецыя атрымала ад Лівоніі. Аднак Эрык XIV адмовіўся.

На гэтым непаразуменне паміж братамі не скончылася. Нібы чорная кошка прабегла. Прэтэнзіі адзін да аднаго раслі, як снежная лавіна. Дайшло да таго, што Юхан пачаў барацьбу за шведскі прастол. Спачатку небеспаспяхова. Атрымаў падтрымку ледзь не ўсёй Фін-

ляндзіі. Не супраць быў дапамагчы і Жыгімонт. Але ў яго абвастрыліся адносіны з Іванам Грозным. Таму весці барацьбу на два фронты было рызыкаўна. Гэта і скарыстаў Эрык XIV. Горад Аба трапіў у аблогу, а Юхан з Кацярынай — у палон.

Даведаўшыся пра іх зняволенне, Жыгімонт запатрабаваў ад шведскага караля вызваліць вязняў, інакш прыгразіў вайной. Эрык XIV ужо ведаў, што ён не кідае слоў на вецер. Не горш ведаў і іншае: калі Іван Грозны ўгневаўся на каго-небудзь, то назаўсёды. Цяпер у рускага цара з'явілася магчымасць паквітацца з Жыгімонтам II Аўгустам за абразу, нанесеную нежаданнем выдаць за яго сваю сястру. Эрык XIV накіраваў Івану Васільевічу пасланне. Той адказаў згодай, але прасіў удакладніць асобныя моманты. З гэтай мэтай у лютым 1567 года ў Маскву прыехаў шведскі канцлер Нільс Гіленстырн.

Іван Грозны пацвердзіў свае намеры аб саюзніцтве. Пры неабходнасці гатовы быў даць Эрыку Вазу прытулак. Перад пачаткам вайны з Княствам і Каронай згадзіўся паспрыяць заключэнню міру з Даніяй і нават перадачы ў вечнае карыстанне Эстоніі. Але за такія паслугі патрабаваў ні многа ні мала, а ўсяго... Кацярыну Ягелонку. Для гэтага прасіў пераканаць яе, каб пакінула Юхана, пераехала на Русь і стала яго законнай жонкай. Эрык XIV гатоў быў выканаць гэтае патрабаванне. Аднак у час зняволення Кацярыны за чатыры гады нарадзіла дзвюх дачок і сына. На свабодзе апынулася толькі ў 1569 годзе пасля звяржэння Эрыка XIV. Стала каралевай Швецыі, а муж — каралём. Іх сын стаў вялікім літоўскім князем і каралём польскім Жыгімонтам III Вазам.

Хутчэй... жаніха!

Адно азмрочвала жыццё яе — успаміны аб тым, як паводзіў сябе рускі цар пасля таго, як яна ўжо выйшла замуж. У шчырасць яго пачуццяў не верыла і вельмі шкадавала, што ў свой час згадзілася звязаць з ім свой лёс. Паступова гэта перарасло ў нянавісць. Некаторыя ж жанчыны, як вядома, часам вельмі страшныя ў сваім гневе. Хоць жаданне помсты ў яе ўзнікла пазней. Тады, калі ён шукаў нявесту, якая б стала яго чарговай жонкай. Даведаўшыся, што збіраецца ажаніцца з Мэры Гасцінг, паслала ёй ліст, у якім расказала шмат чаго пра яго зладзействы, у тым ліку і ў дачыненні да тых, каго ён нібыта кахаў. Радавалася, калі прыйшлі весткі, што Мэры адмовілася ісці з ім да шлюбу.

Памерла Кацярына Ягелонка 16 верасня 1583 года ў замку ў Стагольме і была пахавана ў саборы Упсалы. Пражыла 57 гадоў. Ганна ж адышла ў вечнасць у семдзесят тры. Пасля смерці Жыгімонта ўжо не думала, што лёс яе перайначыцца. Мела 50 гадоў і жыла пустэльніцай у варшаўскім замку. Ды фартуна нарэшце ўсміхнулася ёй. Праз два гады даведлася, што з-за бяздзетнасці Жыгімонта прастол зойме той, хто ажаніцца з яго сястрой. Што стане вялікай княгіняй літоўскай і каралевай польскай, і ў сне не марыла. Голасна заявіла: «Шукайце жаніха!»

Магчымасць заняць прастол многіх прывабіла. Былі сярод іх нават тыя, хто Ганне падыходзіў у сыны і ўнукі. Перавагу аддала 22-гадоваму французскаму прынцу Анры Валуа. Па дамоўленасці ён мусіў ажаніцца з ёй праз год пасля каранацыі. Аднак выпрабавальнага тэрміну не вытрымаў. Завёў каханку, дзяржаўнымі справамі амаль не займаўся, а потым пакінуў Польшчу.

А вось трансільванскі князь Стэфан Баторый, малодзейшы за нявесту на дзесяць гадоў, да жаніцьбы паставіўся сур'ёзна. 56-гадовая Ганна пагадзілася. На здзіўленне, пара атрымалася неблагая. Баторый, будучы чалавекам высокаадукаваным («Запіскі» Юлія Цэзара ведаў на памяць), для Кароны і Княства зрабіў нямала добрага. Кацярына так яго пакахала, што нават раўнавала. Але, як высветлілася, рэўнасць была беспадстаўная. Некалькі чалавек па яе просьбе навялі даведкі і катэгарычна заявілі: Баторый — верны і надзейны муж. Пасля гэтага яны пражылі разам яшчэ пяць гадоў. Памерла 16 верасня 1583 года.

Мяркуючы па партрэце Кацярыны Ягелонкі, яна не вызначалася асаблівай прыгажосцю. Чаму ж Іван Грозны, які пры жаданні мог знайсці нявест колькі заўгодна, так настойліва хацеў бачыць яе сваёй жонкай? Спачатку, канешне, кіраваўся палітычнымі мэтамі. Адмова ў жаніцьбе, безумоўна, закланула яго самалюбства. Але ж навошта настойваць на жаніцьбе, калі Кацярына ўжо была замужам. Бадай, праўда ў такіх народных словах: хто гатовы салоўку паслухаць, а хто драчовай песні рады. Маглі даходзіць да яго і словы пра яе: «Цудоўная, як лябёдка. Аднак толькі плача і плача». І ў аброслай эласцю натуры Івана Васільевіча праявілася нехарактэрная яму пашчота. Сапраўды ўжо: перад Амура стралой і Іван Грозны — не герой.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Адмоўныя метамарфозы

У галерэі A&V Art Gallery адкрылася выстаўка Сямёна Маталянца «Перадапошняя любоў Міці Махнарылава». Гэта гісторыя пра жорсткага, таксічнага, маскуліннага суб'екта, які пакрыху пакрываецца поўсцю. Яркая сатыра прасочваецца ў кожным творы мастака.

Сямён Маталянец жыве і працуе ў Санкт-Пецярбургу, адзін з лідараў групы PARAZIT. Стыль творцы нагадвае манеру знакамітых экспрэсіяністаў XX стагоддзя.

«Перадапошняя любоў Міці Махнарылава», 2023 г.

Шэраг прадстаўленых у экспазіцыі твораў у рознай ступені паказвае маральнае падзенне чалавека. Работы Сямёна Маталянца — гэта цікавыя сатырычныя замалёўкі, якія адлюстроўваюць чалавечыя заганы, узвядзеныя ў абсалют. Таксічны, маскулінны вобраз з кожным творам усё больш і больш страчвае аблічча чалавека. У выніку застаецца толькі класічны офісны касцюм. Выстаўка атрымала назву па аднайменнай карціне, на якой «Міця Махнарылаў» сядзіць на крэсле перад мыльнай пірамідай. Твор здаецца незавершаным, збоку стаяць фарба і пэндзаль, быццам намякаючы на працяг. А працяг знаходзіцца насупраць — гэта «Апошняя любоў Міці Махнарылава». Тут нават самы няўважлівы глядач прасачыць яркія змены ў знешнасці героя (ці антыгероя). З-за густой зялёнай поўсці амаль не відаць яго твару, змянілася постаць, а сам Міця Махнарылаў быццам

«Старэйшы», 2024 г.

патануў у крэсле. Упэўнены нахабны позірк змяніўся на здзічэлы. Герой, ці, як многія лічаць, альтэр-эга самога Сямёна Маталянца, нагадвае персанажа вядомых святочных гісторый — зялёнага і злоснага Грынча.

У сваіх работах аўтар выкарыстоўвае не толькі звычайны алей, але і рознае футра, што надае вобразам рэалістычнасці. У некаторых творах прасочваюцца сілуэты знакамітых гістарычных дзеячаў і літаратурных герояў. Напрыклад, аматараў беларускай класікі, асабліва творчасці Якуба Коласа, зацікавіць карціна «Дзікі Палескі Лабановіч». На самай справе, гэта амаль што адзіны партрэт, на якім можна ўбачыць прыгожыя чалавечыя рысы. Астатнім персонажам пашчасціла менш. Яркую сатыру мастака можна прасачыць ужо ў назвах: «Мардэхаевіч», «Спадар Папугай Ара», «Леў Самуілавіч Парадны», «Старшыня Крыштал Шышка» і інш. Атмасфера выстаўкі нагадвае творы Мікалая Гогаля, дзе імя кожнага персанажа стала хадзячай назвай.

Прываблівае глядача і незвычайнае «палатно», якое Сямён Маталянец выкарыстоўвае для большай часткі сваіх работ. На подпісах да карцін можна ўбачыць: «Алей, футра, крэсла»... Цікавая форма асновы робіць творы падобнымі на арт-аб'екты. А яркія колеры быццам падкрэсліваюць гнілы ўнутраны свет брутальных і жорсткіх персанажаў.

Сямён Маталянец гіпербалізуе вобраз сучаснага «антыгероя», імкнучыся паказаць сваё стаўленне да

«Бацька Дзікі», 2023 г.

маскуліннага таксічнага вобраза, які зноў становіцца папулярным сярод моладзі. Жорсткае футра — сімвал паглынальнай здзічэласці, якая крок за крокам ператварае чалавека ў звера. Спачатку здаецца, што гэта кавалачак барады ці шапкі, але з кожнай работай чысты, незатуманены позірк становіцца пустым і безнадзейным.

Выстаўка «Перадапошняя любоў Міці Махнарылава» дае магчымасць прааналізаваць уласныя ўчынкі, згадаць пра маральныя прынцыпы і паразважаць пра вобразы «герояў» і «антыгерояў» у сучасным грамадстве.

Лізавета КРУПНЯНЬКОВА,
фота аўтара

«Сільван у жоўтым касцюме 1937», 2024 г.

зваротная сувязь

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя перадачы.

У выхадныя — праект Навума Гальпяровіча «Сучаснікі. Літаратурныя партрэты».

У нядзелю і панядзелак — радыёверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» Навума Гальпяровіча — сустрэча з даследчыкам беларускага мастацтва, аглядальнікам газеты «Культура» Зміцерам Юркевічам.

На розны густ

Па буднях у праграме «Літаратурная анталогія» — аповесць Алеся Савіцкага «Карабін». У «Радыёбібліятэцы» з панядзелка да пятніцы — раман Уладзіміра Багамолава «У жніўні сорак чцвёртага».

У праграме «Прачулым радком» у выхадныя — вершы Янкі Сіпакова.

У перадачы «Літаратурныя гісторыі» — апавяданні айчынных і замежных аўтараў.

Для юных прыхільнікаў мастацкага слова — праект «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Штовеchar у 21.00 «Вячэрняя казка» для самых маленькіх.

Праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам новага нумара «ЛіМа».

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Алесь Бадак
Дзяніс Барсук

Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Алесь Марціновіч

Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзель крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
04.07.2024 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 706

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 38200000007667 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 1484
Д 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

1 ліпеня
70-гадовы
юбілей
адзначыў
Уладзімір
Цанунін.
8 ліпеня
65-годдзе
святкуе
Уладзімір
Андрэевіч.

